

Mica Orban Kljajić

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije,
Srijema i Baranje, Slavonski Brod)

SLAVONSKA GENERALKOMANDA: PRILOZI ZA POVIJEST ŠKOLSTVA

UDK 371(497.5)(091)

Stručni rad

Primljeno: 2. 5. 2013.

U ovom se prilogu donosi građa za povijest školstva s početka 19. stoljeća u njemačkom izvorniku i u prijevodu na hrvatski. Građa nam govori o skrbi i intervenciji države u razvoju prosvjetnih prilika. Iz nje kao glavnu činjenicu razabiremo to da je razvoj školstva u najširim slojevima naroda, tj. u lokalnim zajednicama, bio prepušten novčanoj snazi tih lokalnih zajednica, općinama ili komunitetima. Za taj trošak naše lokalne zajednice nisu imale snage, pa je školstvo u našim krajevima kao periferiji znatno zaostajalo za onim iz središnjeg dijela Monarhije. Državne vlasti su se skrbile da uvođenjem opetovnica podignu i učvrste razinu znanja naučenoga gradiva.

Ključne riječi: Slavonska generalna komanda, Vojna krajina, školstvo, naputci, izdanje teksta, prijevod.

Uvodna napomena

Početak modernizacije školstva u Habsburškoj Monarhiji započinje terezijanskom reformom školstva 1774. godine.¹ No, ta reforma u Hrvatskoj nije imala isti učinak kao u bogatijim dijelovima Monarhije jer je reformom gotovo sav teret financiranja prebačen na lokalnu sredinu. Državne vlasti imale su ključnu ulogu u pokretanju reformi i donošenju odredbi kojima se reguliralo školstvo, ali najveći dio tereta, što se tiče materijalnog izdržavanja škola i učitelja, padao je na mjesne sredine, na općine ili pak komunitete. No, i uloga pojedinoga bogatog mecene, plemića, nije bila zanemariva u razvoju lokalnih školskih prilika. Budući je za većinu siromašnih lokalnih sredina otvaranje škola bio dodatni trošak, prosvjetne prilike u našim krajevima krajem 18. i početkom 19. stoljeća u znatnom su zaostatku za bogatijim dijelovima Monarhi-

¹ O terezijanskoj reformi školstva vidi Ivana Horbec i Vlasta Švoger, „Školstvo kao *politicum*: Opći školski red iz 1774.“, *Analiza za povijest odgoja* 9 (2010), 5-47.

je. Taj zaostatak dobro se očitovao u velikom broju nepismenog stanovništva, pa tako prema nekim procjenama možemo govoriti o preko devedeset posto nepismenog stanovništva početkom 19. stoljeća. Za razliku od civilne Hrvatske i Slavonije, malo bolja situacija bila je u Vojnoj krajini u kojoj je država kroz vojni sustav financirala mrežu trivijalnih škola. No, i u Vojnoj krajini najveći dio škola koje su činile narodne, općinske škole financirao se od strane lokalnih sredina, a takva je situacija bila i na prostoru Brodske pukovnije.²

Na ovome mjestu donosimo građu važnu za povijest školstva u Vojnoj krajini, koja nam govori o skrbi i intervenciji države u razvoju prosvjetnih prilika, o tome koliko su državne vlasti poticale lokalne zajednice na osnivanje škola. Građa se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Fondu HR-HDA-430. Slavonska generalkomanda, 1701.-1848., Opći spisi, 1827. Q 1-8. Pisana je na njemačkom jeziku i goticom.³ Daje nam dragocjene podatke o svakodnevnom životu škola, govori koje je mjere i inicijative država nalagala kako da se organizira rad u školama, da se nauči i sačuva razina znanja, barem osnovnoga, u širokim slojevima naroda. Dokumenti koje ovdje donosimo pokazuju da se to činilo sustavom tzv. opetovnica. Iz dokumenata je jasno vidljivo koliko su vlasti inzistirale na marljivom pohađanju tih škola, koje su bile obvezne za sve učenike i učenice poslije završene osnovne škole. Opetovnica je trajala dvije godine, i to od početka 13. do navršene 15. godine života. Ta je odredba regulirana dekretom carsko-kraljevskog Dvorskoga prosvjetnog povjerenstva od 28. rujna 1826. Pismenom naredbom Dvorskoga ratnoga vijeća od 27. siječnja 1827. određena je i za Vojnu krajinu.

Nastava se održavala subotom poslije podne ili nedjeljom i blagdanom prije odnosno poslije mise. Bila je obvezna za oba spola. Dječaci i djevojčice nisu smjeli pohađati školu u isto vrijeme, čak ni pod uvjetom da sjede u različitim klupama. Opetovnice su pohađali i naučnici. Predmeti opetovnica bili su isti oni koji su bili propisani i za osnovnu školu. Državnoj upravi bilo je vrlo stalo da se opetovnice marljivo pohađaju, pa su bile predviđene i nagrade učenicima za marljivo učenje i polaganje nastave, a svaki izvanredni trud učitelja uredno je praćen i nagrađivan. Nemarne roditelje i učitelje se kažnjavalo. Rav-

² Detaljnije o školstvu u Brodskoj pukovnji vidi Ivan Martinović, *Povjesne crtice o školstvu Brodske pukovnije i Brodskog okruga* (Zagreb, 1912).

³ Dio te građe navodi i Antun Cuvaj u svojoj *Građi za povijest školstva* II. i to u poglavlju u kojem navodi odredbe izdane na osnovi *Politische Schulverfassung*. Austrijska školska dvorska komisija početkom 19. stoljeća sakupila je sve važeće školske propise u jednu knjigu nazvanu *Politische Verfassung der deutschen Schulen*, a prvo izdanje objavljeno je 1805. godine. Glavni urednik prva tri izdanja (1805., 1807. i 1816.) bio je kanonik Josip Spendou. Knjiga *Politische Verfassung der deutschen Schulen (Politische Schulverfassung ili Schulcodex)* imala je devet izdanja do 1844. godine, a svako se izdanje popunjavalo novim propisima. Vidi Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas* II (Zagreb, 1910), 460-520.

natelj škole bio je dužan sastaviti godišnje izvješće o pohađanju opetovnica i priložiti ga uz glavno izvješće o pohađanju osnovne škole.

Uz ovo, dokumenti govore o nagrađivanju učenika i kako se ono provodilo, a pritom se pazilo da se nagrade množinom ne obezvrijede. Nagrade u isključivo djevojačkoj školi, u kojoj se podučavaju ženski poslovi, nisu se smjele dodjeljivati na trošak državne blagajne.

Školske vlasti razradile su načine pohvala posebno marljivoj djeci: zavedili bi njihova imena u posebnu «elegantnu, kožom uvezenu počasnu knjigu infolio s pozlaćenim obrezom» i javno ih čitali u školi; najmarljiviji bi sjedili na posebno izdvojenoj počasnoj klupi; dobivali bi «listiće marljivosti» i nosili ih kući kao revni učenici.

Ovi nam dokumenti bacaju neko svjetlo i na ono što smo obično zvali germanizacijom. Ako je se htjelo provoditi sustavno, korjenito, onda se moralo početi u najranijoj školskoj dobi i obuhvatiti najšire slojeve: iz dokumenata jasno je vidljivo da je želja vlasti bila da tamo gdje nije bilo općinskih škola, đaci oba spola idu u njemačku državnu školu u kojoj se morao osnovati jedan razred da bi djeca naučila čitati i pisati na materinskom jeziku. Djevojčice, osobito one koje nisu pripadale vojnokrajiškom staležu, nisu bile kćeri časnika, činovnika i uglednih ljudi, morale su napustiti državnu školu, jer za te djevojke «ne postoji potreba za poznavanjem njemačkog jezika». To se odnosilo i na većinu vojnokrajiških dječaka. Iz nižih razreda za učenje njemačkog jezika u više razrede primali bi se samo najtalentiraniji, te dječaci koji u gospodarstvu nisu neophodni i oni iz imućnih vojnokrajiških obitelji.

Vlast je nastojala osigurati i kvalitetan kadar, pa je određeno da se učitelji i profesori ne mogu smatrati stalnim zaposlenicima tri godine od dana zapošljavanja. U tom razdoblju, mogli su biti otpušteni zbog nemara i nesposobnosti. Nakon te tri godine, ako bi zadovoljili, bili bi proglašeni stalnim zaposlenicima.

Dokumenti nam donose i statističke podatke o broju za školu sposobne djece: 1825. bilo je 18.720 djece (11.163 dječaka i 7.557 djevojčica) u cijelom generalatu, a «općenito je posjećenost škola bila odlična», stoji u izvješću za tu godinu.

Generalkomanda se brinula za povjerenstva okružnih škola u pukovnija-ma i komunitetima. Ova su se sastojala od jednoga višega stožernog časnika, kapetana uprave, mjesnog svećenika i višeg učitelja, a u komunitetu od nekoliko članova magistrata, svećenika i višeg učitelja.

Prema podacima u dokumentima, učitelji su znali biti jako opterećeni. Tako je npr. u Brodu na dva učitelja bilo 139 učenika i 49 učenica. Školski pomoćnik Balentović, zadužen za prvi razred, podučavao je 118 učenika, i to

s velikim uspjehom, što mu je osiguralo promaknuće u nižeg učitelja. I u drugim mjestima velik je broj đaka otpadao na jednoga učitelja (u Petrovaradinu npr. 90 učenika na jednog učitelja). Za red u razredu, čistoću i grijanje zimi brinuo se razrednik, a samo iznimno stariji i jači učenici u razredu.

Iz ovih dokumenata vidimo da je komunitet u Brodu smatrao korisnim i potrebnim osnovati Djevojačku školu u ovom mjestu. Uprava Komuniteta ističe da bi to bilo moguće uz smanjenje, odnosno prenamjenu svote koju komunitet uplaćuje u proventnu blagajnu, što su nadležne vlasti odbacile kao mogućnost.

Vojne vlasti su poticale otvaranje «ilirskih» (narodnih) škola u općinama. Onim općinama koje su bile spremne uložiti napor za otvaranje škola vlasti su pomagale u izgradnji tih škola besplatnom nabavom građevinskog materijala i ogrjevom. U jednom od dokumenata pak čitamo: «Generalkomanda pak gospodi zapovjednicima brigada, pukovnija te stožernim i višim časnicima osobito mora naglasiti da svim školama posvete posebnu pažnju, da škole posjećuju u svakoj mogućoj prilici, posebice da prisustvuju ispitima, a učenike potiču na marljivost te da roditelje bodre kako bi svoju djecu revno slali u školu.»

I. TRANSKRIPCIJA IZVORNIKA

1.

Praesentirt den 30ten 8ten 1827

Man hat aus den eingelangten Berichten mit Vergnügen ersehen, dass der angeordnete Wiederholungs-Unterricht für die der Schule entwachsene Jugend auch in den Militär-Grenzen als nützlich und nothwendig anerkannt wurde und mit weniger Ausnahme auch schon begonnen hat.

Wie es bei jeder neuen Einrichtung zu geschehen pflegt, so haben sich auch bei den Beginne des Wiederholungs-Unterrichtes in der Grenze hie und da Anstände ergeben. Da indessen dieser Unterricht eine auf die Zukunft berechnete Maßregel ist, die demnach auch erst für die von jetzt an aus den Schule tretende Jugend eine gänzlich wirksame und fruchtbringende Anwendung haben kann, so hoffet die hohe Hofstelle, dass die Schuldirektoren und Oberlehrer Mittel gefunden haben werden, die, obwohl nur in einigen Bezirken vorgekommen, unbedeutenden Umstände zu heben. Sollte dieses aber nicht geschehen seyn, so würde jedenfalls über die bisherige Einrichtung des sonntäglichen Wiederholungs-Unterrichtes, dessen bisherigen Erfolg und über die etwa erschienenen und nicht beseitigten Hindernisse in der für dieses Jahr zu erstattenden Relazion umständliche Meldung zu machen seyn, damit sodann das Weitere verfügt werden könne.

Nachdem über die Wiederholungs-Unterrichte zu unterziehenden Individuen bezüglich Alters und der Eigenschaft einige Zweifel erhoben wurden, so will es der hochlöbliche Hofkriegsrat bei der Bestimmung im allgemeinen belassen, nach welcher nur Jünglinge und Mädchen bis zum 16ten Jahre ausschließlich diesem Unterrichte zu unterziehen seyen. Wären jedoch einige über 15 Jahre vorhanden, welche wegen mangelhafter Kenntnisse eines Wiederholungs-Unterrichtes bedürften, so müssten sie diesen allerdings frequentieren. Davon sind aber frei zu lassen:

- 1tens Knaben, welche an einem Gymnasium studiren
- 2tens Knaben, welche in eine mathematische Schule oder in eine Stiftung übertreten
- 3tens Knaben, welche an einer Hauptschule mit 4 Klassen studirten und über die 4te Klasse ein Zeugnis der ersten Fortgangsklasse erhielten
- 4tens Söhne und Töchter von Offizieren, Beamten und Honoratioren, welche fortlaufend häuslichen Unterricht erhalten und solches nachweisen können. Knaben und Mädchen, die gar keine Schule besuchten,

können zwar nicht zum Wiederholungs-Unterrichte zugezogen werden, müssen aber die Christenlehre besuchen.

Für die bei dem Wiederholungs-Unterrichte intervenierenden Schulaufseher und Lehr-Individuen ist zur Erzielung der Einheit und Gleichförmigkeit die anverwahrte Instruktion entworfen worden, welche den betreffenden Behörden mitzutheilen und insoferne es nöthig ist, besonders rücksichtlich der Strafbestimmung für saumselige Eltern und Vormünder, allgemein kund zu machen ist.

Hiemit wird der Bericht vom 14ten Mai d. J. Q. 945 gänzlich in Erledigung gebracht.

Schlüsslich findet man noch zu erinnern, dass die Behörden trachten sollen, es nach und nach dahin zu bringen, damit die Gränz-Jugend die Schulen zeitlicher besuche und mit Vollendung des zwölften oder spätestens des 13ten Jahres verlassen. Wien, am 21. Oktober 1827.

Stiptich

An das k. k. Generalommando in Slavonien zu Peterwardein

2.

Instruction

für die Lehrer bei dem Wiederholungsunterrichte

Mundirt Laszlo

§ 1.

Seine k. k. Majestät haben nach Inhalt eines k. k. Studienhofkommissions-Dekrets vom 27. September 1816 am 16. des nemlichen Monats zu entschließen geruht, dass überall, wo ein ordentlicher Schulunterricht in den Gegenständen der deutschen Schulen gegeben wird, auch ein Wiederholungsunterricht für Knaben sowohl, als auch für Mädchen, welche der Elementarschule entwachsen sind, nemlich von dem Anfange des 13. bis zur Vollendung des 15. Jahres allgemein eingeführt werden soll, welche Bestimmung in Folge hofkriegsräthl[lichen] Reskripts vom 27. Jänner 1827 B314 auch für die Militärgränze angeordnet ist.

§ 2.

Die Wichtigkeit des Unterrichtes fordert, dass die Frequentirung desselben nicht von der Willkühr abhängt, sondern zur Pflicht gemacht werden. Als die Zeit, in welcher die der Schule entwachsende Jugend demselben beizuwohnen verpflichtet ist, wird das oben bereits angeführte Alter vom Anfange des 13. bis zur Vollendung des 15. Jahres festgesetzt.

Ein Zeitraum von 3 Jahren in diesem reifenden Alter ist zureichend, die Fertigkeit in den Lehrgegenständen so zu befestigen, dass die Gefahr des gänzlichen Vergessens nicht mehr zu besorgen ist. Doch soll die Verpflichtung dem Wiederholungsunterrichte beizuwohnen nicht ohne alle Ausnahme statthaben.

Es werden davon und auch in dem besagten Alter befreit:

- a) Knaben, welche an einem Gymnasium studiren
- b) Knaben, welche in eine mathematische Schule oder in eine Stiftung übertreten
- c) Knaben, welche an einer Hauptschule alle 4 Klassen vollendet haben und über die 4. Klasse ein Zeugnis der 1. Fortgangsklasse beibringen
- d) die Söhne und Töchter der Honoratioren, Offizieren und Beamten, welche einen fortlaufenden häuslichen Unterricht erhalten und sich hierüber auch ausweisen können.

Alle übrigen Kinder, welche der Schule schon entwachsen sind, müssen während der ganzen Dauer dieses Alters dem Wiederholungsunterrichte beiwohnen.

§ 3.

Auch die Lehrjungen müssen die Sonntagschule besuchen, sobald sie nicht zu den Gattungen von Knaben gehören, die in dem § 2 von dem Besuche des Wiederholungsunterrichtes losgezählt sind.

Den Zünften soll strenge verboten werden, einen Lehrjungen freizusprechen, der sich nicht über den Besuch der Wiederholungsschule mit einem Zeugnisse ausweiset.

Eben so sollen die Lehrjungen auch der Christenlehre fleißig beiwohnen.

§ 4.

Die Kontrolle über den Besuch des Wiederholungsunterrichtes durch die dazu Verpflichteten muss wie bei der ordentlichen Schule durch das Beschreibungsbuch und durch die Führung des Fleißkataloges hergestellt werden und, um diese Verpflichtung zu verstärken, sind für die

Nichtbeobachter derselben Strafen zu bestimmen.

(: Studien Hofcommissions Dekreten vom 27. Sept. 1816 Q 2076 und 8. O[kto]ber 1816 Q 2486 :)

§ 5.

Für die Vernachlässigung des Wiederholungsunterrichtes von der dazu verpflichteten Jugend, wenn sie während eines ganzen halben Jahres bemerkt wird, haben die Eltern und Vormünder, welche vermögend sind und nicht zum gemeinen Gränzstande gehören, 4 Gulden Conventions Münze. Strafgeld zu bezahlen.

Jedes Strafgeld dieser Art hat dem Armen-Institute des Ortes zuzufließen.

Ältern und Vormünder, welche sich durch ihre Nachlässigkeit diese Strafe zuziehen, ganz mittellos und solche zu entrichten unfähig sind oder zum gemeinen Gränzstande gehören, unterliegen der Strafe des Arrestes oder der öffentlichen Arbeit.

(: Schul Verordnung § 11. Abschnitt 15 :)

§ 6.

Ob der erwähnte Unterricht am Sonnabend nachmittags oder an Sonn- und Feiertagen vor oder nach der heiligen Messe oder auch nachmittags erteilt werden soll, wird der Amts-Obrigkeit im Einverständnisse mit der Regiments- und Gränzschulenkommision nach Maßgabe der örtlichen Verhältnisse überlassen. Nun muß dabei beobachtet werden, daß der Unterricht niemals während des vor- oder nachmittägigen Gottesdienstes erteilt werde. Jünglinge und Mädchen dürfen nie zu gleicher Zeit diesem Unterrichte beiwohnen, selbst dann nicht, wenn sie auf abgesonderten Schulbänken sitzen sollten.

Wäre nur ein Lehrzimmer vorhanden, so wäre die Sache dahin einzuleiten, dass etwa durch 2 Sonntage die Jünglinge und jeden 3. Sonntag die Mädchen den Unterricht erhielten.

§ 7.

Die Gegenstände des Wiederholungsunterrichtes sind dieselben, die für den Elementar-Unterricht vorgeschrieben sind, mit Ausschluss der Religionslehre, die vorschriftsmäßig alle Sonntage in der Christenlehre der gesammten Jugend bis zum 18. Jahre vorgetragen und erklärt wird.

Der Seelsorger und Katechet kann daher bei dem Wiederholungsunterrichte erscheinen und es ist wünschenswert, aber verpflichtet dazu ist er nicht.

§ 8.

Da für den Wiederholungsunterricht dieselben Schulbücher wie für die Elementarschule zu gebrauchen sind, so hat der Lehrer darauf zu sehen, dass die Schüler (und Schülerinnen) bei dem gänzlichen Austritte aus der Schule die Schulbücher und Thecken (: Rechnungs-, Diktando-, Aufsatzthecken etc. :) nicht verwerfen, um beim Eintritte in die Sonntagsschule alle Requisiten gehörig wieder mitbringen zu können.

§ 9.

Die Ferien der Wiederholungsschulen richten sich nach den Ferien der Elementarschulen.

§ 10.

Die eigentlichen Christenlehren bleiben immer von den Wiederholungsschulen abgesondert und sind stets wie bisher in der Kirche abzuhalten.

Der Seelsorger und Katechet kann indessen, wie erwähnt, den Wiederholungsunterricht, wenn es seine Seelsorgergeschäfte erlauben, besuchen und diese Gelegenheit benützen, die Jugend in der Religion und Sittlichkeit zu bilden, und die Schüler zur fleißigen Frequentierung des Wiederholungsunterrichtes aufzumuntern.

Die Ortsschulaufseher sollten nach Möglichkeit bei dem Wiederholungsunterrichte zugegen seyn.

§ 11.

Um die Lehrer aufzumuntern, sich den Wiederholungsunterricht eifrigst anzuwenden, hat der k. k. Hofkriegsrath mittels Reskripts vom 27. Jänner 1827., B 314 zu bewilligen befunden, dass dem in Ertheilung des Wiederholungsunterrichtes ausgezeichnetesten Lehrer in jedem Regimentsbezirke bei anhaltender vortheilhaften Verwendung eine Remuneration oder aber eine vorzugsweise Bedachtnahme bei Beförderungen zu Theil werde.

Solche Auszeichnungen werden bei Gelegenheit der Schulrelationen mittels eigenen motivirten Berichtes zur Kenntnis der Hofstelle gebracht.

§ 12.

- a) Wie die politische Schulverfassung vorschreibt, hat jeder Lehrer die Aufsicht über den vorschriftmässigen Besuch der Wiederholungsschulen durch die dazu verpflichtete Jugend sowie bei der Normalschulen mittels des Fleißkatalogs herzustellen (: Muster A. :)
- b) Die Resultate des Wiederholungsunterrichtes bilden einen eigenen abgeordneten Gegenstand der Schulen-Relation.

Darüber ist ein eigener Bericht zu verfassen, und sammt der Aufnahmestabellen und den Ausweise über den Zustand der Sonntagsschule nach dem beigehefteten Muster B. der Schulrelation künftighin anzuschließen.

- c) Wird es die Sache des Schuldirektors seyn jährlich einen Hauptausweis über den Zustand der Wiederholungsschulen der Relation beizufügen.

<p><u>Muster A.</u> Wiederholungsschule zu N. ... <u>N.N. Regiment</u> <u>Nr.</u> (Tschaikisten Ba[taill]on) Verzeichniss (Militair-Communität) Der Wiederholungspflichtigen bei der k. k. Normalschule zu N. vom Winterkurse 1827.</p>	Post Nr.			<p>Art und Datum (Unterschriften)</p> <p><u>Anmerkung:</u> Dieses Verzeichnis, welches für einen ganzen Lehrkurs währen kann,</p> <p>ist auf einem ganzen Bogen zu verfassen und bei jeder Schule genau zu unterhalten</p>		
	Tauf- und Familienname der Wiederholungs- pflichtigen					
	Alter					
	Religion					
	Stand der Ältern oder des Vormundes					
	Aufnahme in diesen Unterricht					
	Gegenwärtige Beschäftigung der Wiederholungsschüler				Z.B. bei der Hauswirthschaft oder lernt Schneider Profession etc. etc.	
	Geburtsort					
	Kompagnie					
	Mo- nate	No- vem- ber 1827	Sonntag		2	Die Anwesenheit der
			Freitag		4	Schüler wird hier alle-
			Sonntag		9	zeit mit einem
			Sonntag		16	Brief (I) bezeichnet
		u.s.w. alle Monate des Winter- oder Sommer-kurses				
	Fort- gang im Monate	November				
		Dezember				
		u.s.w.				
Stitten						
des Kurses	Anfang					
	Ende					
	Schulzeiten					
Ausgeblieben						
Ursache des Ausbleibens						
Anmerkung			Was einer Anmerkung bedarf, wird hier bemerkt			

[nečitko] N. N. Regiment Nr. 4 oder 5 Beilagen zur Aufnahmstabelle (Tschaikisten Ba[taill]on der N. Schulen zu N. vom Jahre 18... Milit[air] Kommunität AUSWEIS Über den Zustand der bei der N. Schule zu N. be- suchenden Wie- derholungspflich- tigen am Schlusse des 1827	Regiment oder Komunität				Ort und Datum Anmer- kung: Alle diese Ru- briken sind am Ende zu sum- mieren und von dem Mehr oder Weniger ist der Rest nachzuwe- isen, der sich nach Abzug der kleineren Zahl von der größe- ren ergibt.	
	Kompagnien					
	Ort, wo sich die Schule befindet					
	Aus welchen Ortschaften die Wiederholungspflich- tigen sind und wie viele ...					
	Zahl	Wiederholungsp- flichtigen	katholisch	Knaben		Alle diese Rubriken werden blos summarisch ausgewiesen, doch sodass sie sowohl im Einzelnen als auch im Ganzen genau übereinstimmen
				Mädchen		
			griechisch nicht unirt	Knaben		
				Mädchen		
			zusammen	Knaben		
				Mädchen		
		der den Wied[erholungs]- Unterricht Besuchenden Schulen	katholisch	Knaben		
				Mädchen		
			griechisch nicht unirt	Knaben		
				Mädchen		
	zusammen	Knaben				
		Mädchen				
	folglich sind von den Wiederholungs-pflichtigen		weniger	Knaben		
				Mädchen		
	Anmerkung zu dieser Rubrik					
	Eintheilung des Unterrichts in Ansehung der Stunden und Klassen					
Ob der Unterricht in einer oder mehreren Sprachen ertheilt wird						
Ob Knaben und Mädchen in verschiedenen Schul- zimmern und Stunden oder an besondere Tage unterrichtet werden						
Benennung der Lerngegenstände						
der Wieder- holung- spflich- tighen	Fortgang	im allge- meinen	sehr gut	Wird ebenfalls summarisch ausgewiesen		
			gut			
			mittelmässig			
			schlecht			
	Sitten		gute			
			minder gute			
			schlechte			
	Schul-be- such		fleißig			
			oft			
		selten				
des Kurses		Anfang				
		Ende				
		Schulzeiten				
Namen des Lehrers, Katecheten und Schulaufsehers						
Wie sich diese Individuen bey dem Wiederholungs- unterrichte verwendet haben						
Anmerkung zu diesen Rubriken						

Praesentiert [den] 18ten July 1827

Obwohl die Meinungen der Gränzbehörden über die Frage auf welche Art künftig die in den Gränzen üblichen Schulprämium-Pauschale bestimmt und verwendet werden sollen, getheilt sind, so stimmen doch die meisten dafür, dass dieses Pauschale nicht unbedingt für jede Schule mit 10 Gulden sondern im Verhältnisse zur Schülerzahl festzusetzen wäre.

Auf wieviel Schüler und mit welchem bestimmten Betrage das Pauschale aber anzurechnen sey, darüber äußerte fast jede Behörde eine eigene Meinung.

Um den guten Zweck der Schulprämien zu erreichen und den Aufwand derselben soviel möglich zu mindern, hat der hohe k. k. Hofkriegsrath beschlossen, das Pauschale auf Schulprämien nach einer verhältnismäßigen Schülerzahl in jeder Schule somit auch in jeder Klassenabtheilung im voraus dergestalt zu bestimmen, dass für die Zahl von 10 Schülern ein Gulden auf Prämien verwendet, dabei aber eine mindere Zahl von Schülern, welche die letzte Dekade nicht erreicht, keineswegs in Anschlag gebracht werden dürfe. Zählt eine Schule oder Klassenabtheilung z. B. 56 Schüler, so entfallen hiernach fünf Gulden als Schulprämien-Pauschale, indem die Schüler über 50, sobald das weitere Zehn nicht erreicht wird, keineswegs angeschlagen werden darf.

Die Verwendung des hirnach auszumittelnden Pauschales und die Wahl der Prämien undvr der damit zu betheilenden Schüler wird dem Regimente oder Communitäts-Magistrate im Einvernehmen mit der Hauptschul-Commission überlassen. Der Schul-Director, welcher ohnehin von der Schülerzahl eines jeden Regiments und jeder Communität in der Kenntnis seyn muß, hat zu kombiniren, wie viele Prämien aus dem entfallenen Pauschale beigeschaft werden können, für jede Schul die Zahl der Prämien anzuschlagen und solche, nachdem er bei der Endprüfung das Verdienst der besten Schüler erkannt hat, feyerlich zu vertheilen.

Zur allgemeinen Richtschnur und Darnachachtung wird von der hohen Hofstelle noch folgendes festgesetzt:

1stens Die Prämien dürfen nur am Ende des Schuljahres an die in jeder Hinsicht ausgezeichnetesten Schüler vertheilt werden und haben in angemessenen, so viel thunlich zierlich eingebundenen Büchern zu bestehen.

2tens In jeder Schulklasse, deren Schülerzahl möge noch so groß seyn, sind nur drey Schüler mit Prämien zu betheilen.

3tens Für den Fall als das Pauschale zur Beschaffung der Prämien-Bücher nicht hinreichen solle, sind nur bey 60 Schülern und darüber drey, bei 30 und darüber zwey und bis zur Zahl von 30 Schülern ein Prämium zu vertheilen.

4tens Auf Kosten des Aerars dürfen in den eigentlichen Mädchenschulen, in denen weibliche Arbeiten gelehrt werden, dann in der Gemeinde-Schulen keine Prämien ertheilt werden. Sonst ist auch ferners das Pauschale jenem Fonde aufzurechnen, aus welchem die betreffende Lehranstalt unterhalten wird.

Der darüber zu legenden Rechnung ist ein summarisches Verzeichnis über die Schülerzahl in jedem Regiments-Bezirke oder in jeder Communität und zwar mit Nachweisung einer jeden Schulklasse, dann des hiernach entfallenen Pauschales beizulegen, welches Verzeichnis vom Schuldirektor mitgefertigt seyn muß. Damit übrigens die Schulkinder zum Fleiße und sittlichen Betragen noch mehr angeeifert werden, sind in den Volksschulen der Militär-Gränze nach folgende Maßregeln, sofern sie hie und da nicht schon üblich wären, in Anwendung zu bringen:

1stens werden jene Schüler, die den Prämianten im Fleiße und sittlichen Betragen am nächsten kommen, nach der Prämien-Vertheilung öffentlich nahmdhaft zu machen seyn.

2tens für jede ärarische und Kommunitäts-Schule mit Ausschluß der eigentlichen Mädchenschule ist ein elegant in Leder gebundenes Ehrenbuch mit Goldschnittpapier in Folio Formate beizuschaffen, um in dasselbe die Prämianten, die Accedenten und dann alle Schüler, welche in Sitten und in allen oder doch den meisten und wesentlichsten Lehrgegenstände die erste Klasse mit Vorzug erhielten, einzutragen. Nach der Prämien-Vertheilung sind daraus die Accedenten und die sonst lobenswerthen Schüler öffentlich vorzulesen. Es versteht sich von selbst, dass für jede Ortsschule, wenn sie auch aus mehreren Classen besteht, nur ein solches Ehrenbuch hinreichend ist, in welchem die besten Schüler jeder Classe füglich von Jahr zu Jahr eingetragen werden können.

3tens ist in jeder Schulklasse abgedondert von den übrigen Bänken eine Ehrenbank oder ein Ehrensitz aufzustellen, um darauf solche Schüler durch einige Tage Platz nehmen zu lassen, welche sich die letzte Zeit über durch besonders gute Aufführung und durch unablässigen Fleiß auszeichnen und mit welchen der Lehrer zufrieden zu seyn besondere Ursache hat.

4tens hat sich jeder Lehrer mit Fleißzetteln zu versehen, welche insoweit es die Ältern wünschen, fleißigen Schulkindern zur Belobung und Aufmunterung nach Hause gegeben werden können.

Sollte es endlich für das laufende Schuljahr bereits zu spät seyn um die gegenwärtige Verordnung in Ansehung des Schulprämien-Pauschales noch heuer in Anwendung zu bringen, so wird damit im nächst künftigen Schuljahre zu beginnen seyn. Hiermit wird der Bericht vom 9. Mai laufenden Jahres,

Q 878 mit dem Beisatze erledigt, dass das Generalkommando über die Befolgung dieser Vorschrift gehörig zu wachen haben.

Wien am 12. Juli 1827.

[nečitak potpis]

Q 1404

exp. 19. Juli 1827

3.

Praesentirt den 25ten November 1827

Es ist zur Sprache gekommen, dass in den meisten Bezirken der Militär-Gränze nur ein geringer Theil der schulfähigen Jugend einen ordentlichen Schulunterricht erhalten und insbesondere im Jahre 1826 im ganzen Umfange der Militärgränze nur 3404 Mädchen die Schulen besuchten, während es doch vorgeschrieben auch in den teutschen Provinzen streng beobachtet ist, dass die gesammte schulfähige Jugend vom sechsten bis zum zwölften Jahre ohne Unterschied des Geschlechtes den ordentlichen Elementarunterricht in den Volksschulen erhält. Um auch in der Militär-Gränze zu einem so erwünschten Resultate zu gelangen, werden die unterstehenden Behörden zu vernehmen seyn, ob nicht etwa bestimmt werden sollte, dass alle schulfähigen Kinder ohne Unterschied des Geschlechtes die von einem Schulorte nicht über eine Meile entfernt sind, zum Besuche der Schule angehalten und bezüglich ihre Eltern dazu gezwungen werden, oder was diesfalls mit Rücksicht auf die Entlegenheit der Schulorte auf den Umfang der Schulzimmer und auf sonstige Umstände mit wirksamer Erfolge angeordnet werden könnte.

In Regimentsbezirken, wo mehrere Gemeinde-, sogenannte Nazional- oder Volksschulen bestehen und wohl auch jede Gemeinde mit einer solchen versehen ist, kann die Ausdehnung des Unterrichtes auf die gesammte schulfähige Jugend ohne Unterschied des Geschlechtes keiner Schwierigkeit unterliegen, indem es nur darauf ankämme die etwa hier und da nicht genug großen Schulzimmer zu erweitern damit auch die Jugend der nächsten Ortschaften, wo keine Schule besteht, untergebracht werden könnte.

Was dagegen jene Regimentsbezirke anbelangt, in welchen nur wenige oder gar keine Gemeinde- und nur die ärarischen teutschen Schulen und zwar eine für jede Division bestehen, ist zur theilweisen Gewinnung des oben erwähnten Resultates der Antrag gemacht worden, da wo keine Gemeindeschule im Orte vorhanden ist, in der ärarischen teutschen Schule mit dem Unterrichte bezüglich auf die unentbehrlichsten Elementar-Kenntnisse in der eigentlichen Landessprache zu beginnen und zu diesem Besuche eine unterste Klasse zu errichten, die zuerst von allen schulfähigen Kindern, Knaben und Mädchen besucht werden müsste, damit sie wenigstens die nötigsten Religionswahrheiten in ihrer Muttersprache kennen und diese lesen und schreiben und die einfachsten Rechnungsarten gleichfalls in der Muttersprache lernen.

Soweit unterrichtet wären die Mädchen, die nicht Offizieren, Beamten und Honoratioren angehören, aus der ärarischen Schule zu entlassen, indem

für die übrigen Mädchen besonders vom gemeinen Gränzstande die Kenntnis der teutschen Sprache kein Bedürfnis ist.

Da sich nun dieses auch auf die meisten Gränz-Knaben vom gemeinen Gränzstande bezieht, so wären aus der untersten Klasse zur Erlernung der teutschen Sprache in die höhere Klassen nur die talentvollsten, fleißigsten und von der Wirtschaft entbehrliehen Knaben aus vermöglichen Gränzhäusern um so mehr aufzunehmen, als die Erfahrung zeigte, dass der vieljährige Schulbesuch die Gränz-Knaben ihrem Berufe zum Feldbau ganz entfremdet und sie mit der Kenntnis der teutschen Sprache und mit einer etwas höheren Bildung auf Beförderung zu Ober- und Unteroffizieren und sonstigen minderen Chargen Ansprüche machen, welche wegen Mangel so vieler Aperkuren nicht durchgängig befriedigt werden können und wodurch solche Individuen unzufrieden werden und mitunter auch auf Abwege gerathen.

Ob und mit welchen Modalitäten dieser Antrag ausführbar wäre, dann welcher Aufwand dazu erforderlich würde, darüber werden sich die Regimenter, die Schulen-Commission und Direktionen, dann die sonst dazu berufenen Behörden umständlich zu äußern haben und sind dann die Aeüßerungen derselben von dem General-Commando mit wohlerrwogenen Gutachten hirher einzusenden.

Wien, den 16. November

Stiptich

An das Generalcommando in Slavonien zu Peterwardein

4.

Praesentirt den 7ten Jäner 1827

Nach einer Anzeige der Hofkriegsbuchhaltung haben im Schuljahr 1825 einige Gränz-Regimenter das auf Schulprämien bestimmte Pauschale nur für die Oberschulen, Andere dagegen auch für die Trivialschulen verrechnet. So sind vom Brooder Regimenter 94 Gulden, 30 Kreuzer, vom Gradiskaner 73 Gulden 30 Kreuzer, vom Peterwardeiner 70 Gulden 24 Kreuzer, vom Tschai-kisten Bataillon 10 Gulden Konventionsmünze auf Schulprämien verrechnet worden und der ganze Betrag der diesfälligen Verwendung belief sich im Jahre 1825 in der ganzen Militärgränze auf die Summe von 958 Gulden 20 Kreuzer.

Es ist zwar bisher für jede Ober- und für jede Trivialschule, welche nämlich aus den Gränzproventen unterhalten werden, ein Pauschale von zehn Gulden auf Prämien dergestalt bewilligt gewesen, dass die Lezteren nur am Schluß eines jeden Schuljahres vertheilt werden dürfen. Allein der Umstand, dass in jeder der genannten Schule die Zahl der Schüler nicht gleichgroß ist und daher in einer Schule an dem Prämienpauschale nur wenige in einer ande-re aber eine viel größere Zahl von Schülern Theil nehmen, wodurch gewisser-maßen eine ungleiche Behandlung der Schüler entsteht, scheint es rätlich zu machen, über die Bestimmung und Anwendung des Prämienpauschales eine Modifikation etwa dergestalt eintreten zu lassen, dass im Verhältnis zu der Schülerzahl in jeder Klassenabtheilung ein bestimmtes Pauschale auf Prämien festgesetzt und Leztere nur den in jeder Beziehung ausgezeichnetsten Schülern erfolgt worden, wenn auch das Pauschale in Ermanglung ganz verdienstlicher Schüler entweder gar nicht oder nicht ganz verwendet werden würde.

Da jedoch hierin die bisherige Erfahrung den sichersten Maßstab gewähren kann, so sind darüber die unterstehenden Gränz-Regimenter und das Tschaikisen-Bataillon, dann die Gränz-Kommunitätsmagistrate und Gränz-Schulkommissionen zu vernehmen welche in ihren Aeüßerungen zugleich die in ihrem Bezirke vorhandenen Ober- und Trivialschulen, die ganz aus den Gränz-Proventen unterhalten werden, mit Unterscheidung jeder Klasse ersichtlich zu machen habe. Die Aeüßerungen der untere Gränzbehörden sind mit dem wohlwogenen Gutachten des Generalkommando auch in Absicht auf die Maßregeln zur Beseitigung eines etwaigen Unfuges in Verwendung des Schulprämien-Pauschales hierher einzubegleiten. Uibrigens ist auch die Vinkovezer Gymnasialdirektion zu vernehmen, wie sich rücksichtlich der Schulprämien für Gymnasialschüler bisher benommen worden sey und künftige zu benehmen wäre.

Wien, am 29. Dezember 1826

Stiptich

An das k. k. Generalkommando in Slavonien zu Peterwardein

5.

Praesentirt den 8ten May 1827

Seine k. k. Majestät haben mittelst allerhöchster Entschließung vom 9ten September vorigen Jahres folgendes zu befehlen geruhet:

„Da die Erfahrung gelehrt hat, dass Lehramtsaspiranten in den mit ihnen vorgenommenen Konkursprüfungen zwar vollkommen bestanden, bey Ausübung des ihnen anvertrauten Lehramts aber, den in sie gesetzten Erwartungen keineswegs entsprochen haben, wodurch sich also der Beweis dargestellt hat, dass man durch die Konkursprüfungen und vorläufigen Erhebungen noch keineswegs ganz versehert seyn kann, ob das Individuum wirklich alle zur wahrhaft ersprießlichen Führung des Lehramtes erforderlichen Eigenschaften besitze oder nicht. So finde ich mich, um diesem Uebelstande so schleunig als möglich vorzubeugen bestimmt, folgendes anzuordnen:

Alle von nun an bey landesfürstlichen Lehranstalten meiner Monarchie als Lehrer und Professoren neu angestellt werdenden Individuen sind durch drey Jahre vom Tage ihrer Anstellung an gerechnet nicht als stabil zu betrachten, sie sollen zwar den denen ihnen anvertrauten Lehrämtern anklebenden vollen Genuß an Geld und andere Emolumneten erhalten, müßten sich jedoch immer der erwähnten Periode gefallen lassen, wenn sie in der Ausübung ihres Amts und in ihren übrigen Benehmen den in sie gesetzten Erwartungen oder überhaupt nicht entsprechen sollten, ohne weiters vom Amte entfernt zu werden, ohne dafür eine Abfertigung oder Pension zu erhalten, wenn selbe hingegen durch diese drey Jahre solche Beweise ihrer Brauchbarkeit und ihres guten Benehmens in jeder Hinsicht an den Tag legen, dass man ihre Anstellung mit voller Beruhigung als definitiv erklären kann, dann sind dieselben als stabil zu erklären und sind ihnen auch die drey in provisorischen Zustande zugebrachten Dienstjahre eben so anzurechnen als wenn sie selber in der effektiven Dienstleistung zugebracht hätten.“

Dieser Allerhöchste Befehl, welcher für künftige Fälle zur genauesten Sichtschnur zu dienen hat, wird dem General-Kommando zu dem Ende eröffnet, um die nöthige Verfügung zu treffen, damit alle bey einer landesfürstlichen Lehr- oder Erziehungsanstalt, welche unter der Leitung des General-Kommando steht, von jetzt an neu angestellten Lehrer und Professoren, die außer der Lehrsache in keiner sonstigen dienstlichen Beziehung stehen, durch den Verlauf dreyer Jahre von Tage der Anstellung in jeder Hinsicht sorgfältig überwacht werden, um nach Ablauf dieser Zeit eine umständliche Anzeige

des Benehmens solcher Individuen zur weitere Verfügung hierorts überreichen zu können.

Wien, den 25ten April 1827

[nečitak potpis]

An das k. k. General-Kommando in Slavonien zu Peterwardein

6.

Praesentirt den 2ten Juny 1827

In dem mittelst Berichtes vom 8ten März dieses Jahres Q 429 einbegleiteten Schulrelazionen der dortigen Gränzbehörden für das Schuljahr 1825/6 werden vor allem die Schulaufseher über ihre den Schulen gewidmete Sorgfalt durchgängig gelobt und auch die Vinkovczer Hauptschulkommission versichert, sich überzeugt zu haben, dass die Herren Regiments-Kommandanten, dann die Offiziere des Feldstandes und der Verwaltung die Schulangelegenheiten mit Wärme geleitet, die Schuldisziplin mit humaner Strenge aufrecht erhalten und so zur Verbesserung des Schulwesens beigetragen haben. Auch in Ansehung der Katecheten wird nun das erstmal einstimmig bemerkt, dass sie nicht nur fleißig, sondern auch nach einer richtigen fruchtbringenden Methode katechisirten.

Den Schulaufsehern ist sonach über ihre angewandte Sorgfalt die besondere hierortige Zufriedenheit zu erkennen zu geben, gleichwie auch die Katecheten im Wege der betreffenden Diözesenämter belobt werden können, doch sind die einen sowohl als die andere aufzumuntern, in ihrer bisherigen fleißigen Verwendung fortzufahren. Zugleich ist allerdings die Geistlichkeit zu erinnern, wie sehr erwünscht es wäre, wenn die Gränz-Gemeinden zumal im Brooder und Gradiscaner Regimente mehrere Nazionalgemeindeschulen errichteten, wozu die Geistlichkeit mit ihrer ganzen Kraft dadurch mitzuwirken hatte, dass sie den Gemeinden bei einer passenden Gelegenheit die Vortheile des Schulunterrichtes nachdrücklich vorstelle.

Auch das Lehrpersonal hat in Ansehung seines Fleißes und einer richtigen fasslichen Unterrichtsmethode den Forderungen seines Berufes fast durchgehends entsprochen. Wegen Thätigkeit und Dienstefers werden folgende Lehrindividuen besonders angertühmt, als: im Gradiscaner Regimente, der Oberlehrer Simonovich und der Unterlehrer Strinavich, Mikoevich und Marzekovich; im Brooder Regimente: die Unterlehrer Wukowacz, Thomaschevich, Klaich und Jovanovacz, dann die Mädchen Lehrerin Lauritsch; im Peterwardeiner Regimente die Unterlehrer Wukellich und Schagovacz, dann der Gemeindelehrer Wukicsevich, in Tschaikistenbataillon der Unterlehrer Csicserics und der Schulgehilfe Kossovatz in der Kommunitat Peterwardein der Oberlehrer Zindrich und in Brood der Unterlehrer Winkovich dann der Schulgehilfe Ballentovich. Diese Lehrindividuen sind über ihre ersprißliche Thätigkeit zur Aufmunterung zu beloben. Zu der Summerazion von 50 Gulden Konvenzions-Münze für das Schuljahr 1826 werden der Unterlehrer Holiacz im Gradiscaner, der Oberlehrer Kuss im Brooder, der Oberlehrer Csivich im

Peterwardeiner Regimenter und der Oberlehrer Begry im Tschaikisten-Bataillon vorgeschlagen, worüber der zugesicherte, ohne weitere Verzug zu erstattende Bericht gewärtigt wird.

Die vorgeschriebenen Lehrgegenstände sind ganz und erschöpfend vortragen worden, ausgenommen jedoch in der griechisch nicht unirten Schule zu Vinkovce und zu Bukowicz nächst Peterwardein, wo die Gemeinden durch Einengung in das Schulgeschäft dessen Fortgang hemmten. In dieser Beziehung ist aber vom Generalkommando die Abhilfe bereits zweckmäßig getroffen worden.

Nach der durch das General-Kommando verfassten Hauptübersicht bestanden während des Schuljahres 1826 in der slavonisch-syrmischen Gränze 8 Ober- und 20 Trivial- oder Unter-, 4 Mädchen-, 12 teutsche 71 illyrische National-, 1 israelitische, 1 slavonische und 1 griechische Gemeindeschule. Bei diesen Lehranstalten befanden sich 142 Katecheten, 8 Ober-, 30 Unter-, 91 Gemeindelehrer, 17 Gehilfen und 4 Mädchenlehrerinnen, von welchen zwei Gehilfinen haben.

Die Schulen wurden von 6302 Schülern besucht, die sich demnach gegen das Jahr 1825, in welchem 6060 ausgewiesen waren, um 232 vermehrten, insbesondere hat man mit Wohlgefallen wahrgenommen, dass viel mehr Mädchen als jemals in der früheren Zeit die Schulen besuchten. Am häufigsten erscheint der Schulbesuch im Peterwardeiner Regimente und im Tschaikisten Bataillon, was den vielen dortbefindlichen Gemeindeschulen beizumessen ist, ferner in den Gränz-Komunitäten. Die Zahl der schulfähigen Kinder wird für das ganze Generalat mit 11163 Knaben und 7557 Mädchen zusammen 18720 Köpfen ausgewiesen, zu welchen sich daher die Schulkinder beiläufig wie eines zu drei verhalten.

Im allgemeinen war die Verwendung der Schule sehr gut, der Schulbesuch fleißig und das Betragen der Schüler anständig. Zu der dortigen Gränze ist die Neigung des Volkes für die Schulen vorherrschend und es darf nicht nur kein Zwang zum Schulbesuche angewendet werden, sondern es mangelt vielmehr in den Schulzimmern an dem nöthigen Raume, um die sich meldenden Schulkindern ganz aufnehmen zu können.

Insofern an den Schulgebäuden oder an deren innerer Einrichtung Gebrechen wahrgenommen worden sind, wurde zu deren Abstellung bereits von dem General-Kommando das Erforderliche verfügt.

Die Protokolle und Vormerkungen werden in den Schulen allenthalben gehörig unterhalten, nicht minder wird die Schuldisziplin genau beobachtet und es herrscht in den Schulen allenthalben Anstand und Reinlichkeit.

Der Oberlehrer Begry und Unterlehrer Csicseric des Tschaikisten-Bataillons haben der Oberschule zu Titel ein Ehrenbuch im eleganten Einbände und ein Schandbuch gewidmet, so wie auch der Handelsmann *Georgewics* daselbst der Nazionalschule sechs Exemplare einer Darstellung von Sitten- und Klugheitslehren in illyrischer Sprache zum Geschenke machte, welchen Geschenkgebern dafür von Seite des General-Kommando eine belobende Danksagung zu erteilen ist.

Ueber die Anfrage der Vinkovczer Hauptschulkommission wer bei jedem Regimente und bei jeder Komunität die Bezirksschulkommission bilde, hat das General-Kommando ganz zweckmäßig angeordnet, dass die Bezirkskommission in den Regimentern und im Tschaikisten-Bataillon aus einem Stabsoffizier, dem Verwaltungshauptmann, dem Ortspfarrer und Oberlehrer, dann in den Komunitäten aus einigen Gliedern des Magistrates nebst dem Pfarrer und Oberlehrer zu bestehen haben, so hat auch das Generalkommando die Obliegenheiten dieser Kommissionen und der Schulaufseher richtig bezeichnet. Dabei findet man nur zu bemerken, dass bei Nazionalgemeindeschulen in Ortschaften, wo kein Offizier eingetheilt ist, als Schulaufseher auch ein Unteroffizier, wenn er die nöthigen Eigenschaften besitzt, oder ein anderes angesehenes, fähiges Gemeindeglied, z.B. ein Handels- oder sonstiger Gewerbsmann aufgestellt werden kann, indem einem entfernt dislozirten Offizier die ununterbrochene Aufsicht über die Schule keineswegs zuzumuthen ist.

Der Entwurf einer einzigen Instrukzion für die Schulkommissionen und Schulaufseher sei allerdings zu wünschen, und auch schon die Einleitung getroffen, damit das Werk die Verfassung der teutschen Schulen mit Rücksicht auf die Militärgränze eigenen Verhältnisse von Sachkundigen umgearbeitet werde, wobei auch auf jene Instrukzion Bedacht genommen werden wird.

Den Lehrern wird zu empfehlen seyn, da wo sie wahrnehmen, dass der Religionsunterricht von der Schuljugend nicht gehörig aufgefaßt wird, durch dessen Wiederholung nachzuhelfen. Doch sei dazu die vorgeschlagene Anschaffung der Schulkatechese von *Wagner* auf Rechnung der Gränz-Prowenten nicht unbedingt nöthig, indem das Lehrbuch des Schuldirektors *Peitl* über das Lehrverfahren den Lehrern eine genügende Anleitung gibt und das Katechisiren doch immer der Geistlichkeit vorzugsweise anheim gestellt bleiben muss.

Ungemein stark beschäftigt ist das nur aus einem Ober- und einem Unterlehrer, dann aus einem Gehilfen bestehende Lehrpersonal in der Komunität *Brood*, wo sich 139 Knaben und 48 Mädchen in der Schule befanden. Da nun der die erste Klasse besorgende Schulgehilfe *Ballentovich* 118 Schüler mit außerordentlicher Anstrengung, aber doch mit gutem Erfolge unterrichtete, weswegen er auch zur Beförderung als Unterlehrer vorgeschlagen wird, so findet man sich in der Rücksicht, dass die Komunität *Brood* die zur Vermehrung

des Lehrpersonals hinreichenden Einkünften dermalen noch nicht besitzt wird dem fleißigen Gehilfen *Ballentovich* eine Remunerazion von dreißig Gulden Konv[enziens]-Münze aus den *Brooder* Komunitäts-Proventen bewilligt.

Zugleich wird aber der dortige Oberlehrer *Matich* dem es an Thätigkeit fehlen soll, obgleich er verhältnismäßig wenige Schüler hat, zu ermahnen seyn, nicht nur fleißiger zu seyn, sondern auch dem Schulgehilfen *Ballentovich* thunlichst auszuhelfen.

Der Lehrer *Plavsich* zu *Peterwardein* wird zwar wegen seines Fleißes vom Magistrate auch zu einer Remunerazion angetragen, da jedoch für die Komunitätslehrer Remunerazionen systemmäßig nicht gestattet sind, so kann für diesen Lehrer eine solche um so weniger angetragen werden, als bekanntlich der *Peterwardeiner* Schulfond keinen disponiblen Ueberschuss hat.

Der in der Vorstadt *Ludwigsthal* nächst *Peterwardein* angestellte Lehrer *Zrumetzky* bedarf, da er über 90 Schüler hat, nothwendig einer Aushilfe. In dem Anbetrachte, dass die teutsche Schule zu *Semlin* im Ganzen nur 134 Schüler zählte, von welchen 38 in der 1ten, 36 in der 2ten Abtheilung der 1ten Klasse, dann 40 in der 2ten und 20 in der 3ten Klasse waren, für welche drei Lehrer und ein Gehilfe angestellt sind, wäre, da auch in *Carlowitz* kein Schulgehilfe besteht, ebenfalls in *Semlin* der Schulgehilf *Franjkovich* entbehrlich, und könnte nach *Peterwardein* übersetzt werden. Indessen ist darüber der *Semliner* Magistrat und die *Vinkoczer* Hauptschulkommission zu vernehmen deren Aeüßerungen gutächtlich hierher einzubegleiten sind.

Es wird keineswegs überflüssig seyn den Unterlehrer *Kollungich* zu *Okucsane*, dann den Gemeindelehrer *Ratz* zu *Babinagreda*, beide im *Gradiiskaner* Regimente zu einer thätigeren Verwendung ermahnen zu lassen, der Schulpraktikant *Josipovich* zu *Lipovlyane* aber, der leichtsinnig seye, keine.

Wenn die Schuljugend in den meisten Lehrgegenständen einen guten Fortgang machte, so war dieses aber in der Kaligraphie nicht der Fall, wie es die eingesendeten Probeschriften entnehmen lassen. Der hohe Hofkriegsrath ist weit entfernt ganz vollendete kaligraphische Schriften zu fordern, wohl aber muß die Schuljugend angeleitet werden sich eine gleichförmige, gefällige und feste Kurrentschrift zu verschaffen, bei welcher alle geschmacklosen Verzierungen und Schnörkeln wegbleiben müssen und die der Jugend ganz geläufig werden soll. In dieser Schriftart muss auch die Jugend vorzugsweise eingeübt werden und es kann in den Unterschulen höchstens noch eine ganz einfache Kanzleischrift und in den Oberschulen nebst dieser die stehende Frakturschrift, dann die lateinische Kurrentschrift, jedoch nur solchen Schülern gelehrt werden, welche zur Schreibkunst ein besonderes Talent entwickeln.

Weil nun besonders in den Schulen der Komunitäten, deren Zöglinge für Gewerbe vorzugsweise bestimmt sind, eine gefällige Kurrentschrift

vorherrschend seyn soll, so trägt man dem Hofkriegs- und Gränz-Agenten *Dembsher* auf, sowohl für die Schule von *Carlowitz*, als auch für jene von *Brood* sechs Exeplare der kaligraphischen Vorlegblätter von *Payer* auf Rechnung dieser Komunitaten anzuschaffen, welche dem Generalkommando gelegentlich werden übersendet werden.

In Ansehung der wochentlichen Ferialtage ist bei den dortigen Schulen ein eben so ungleiches Verfahren, als auch die Unterrichtsstunden bei den Mädchenschulen nicht gleich gehalten werden. Es wird daher erinnert, dass an den Oberschulen nur Donnerstag Nachmittag und an den Unterschulen wie auch an Gemeindeschulen nur am Samstag Nachmittag keine Schule zu halten sey, in den Mädchenschulen aber durch sechs Stunden täglich Unterricht zu ertheilen sey, von welchen drei für die teutschen Lehrgegenstände und eben so viel für die weiblichen Arbeiten gewidmet werden sollen. Ferners muss an der *Mitrovitzer* Mädchenschule der Unterricht in der Perlenstikerei, die nicht nur ganz entbehrlich, sondern auch für die Augen der Mädchen äußerst anstrengend ist, eingestellt werden.

Auch in der dortigen Gränze gehen Knaben mit 14 und 15 Jahren noch in die teutsche Schule. Man hat bereits erinnert, dass auch die Gränzkinder vom siebenten bis längstens zum dreizehnten Jahre die teutschen und Gemeindeschulen besuchen sollen.

Das General-Kommando wird daher den unterstehenden Behörden auftragen alle Schulkinder, die das 13te Jahr überschritten haben, wenn sie wenigstens nur mittelmäßige Fortschritte machten, und sonst keine wesentlichen Hindernisse dagegen obwalten, mit dem Ablaufe dieses Schuljahres 1827 aus der Schule gänzlich zu entlassen um jüngere Kinder von sechs und sieben Jahren aufnehmen zu können. Aus Anlass der vom Gradiscaner Regimente gemachten Anfrage, wer die Schulzimmer zu reinigen und im Winter zu beheizen habe, wird erinnert, dass diese Geschäfte in der Regel von dem betreffenden Lehrer zu besorgen sey[en]; nur wenn dieser keine Dienstleute oder sonstige Angehörige hätte, sey ausnahmsweise gestattet, dass dieses Geschäft von den älteren und stärkeren Schulknaben wechselweise verrichtet werde, ohne dass dafür von den übrigen Schulkindern eine Bezahlung zwangsweise abgefordert werden darf.

Nach der Aufnahmstabelle der Oberschule zu *Peterwardein* wird die 1te und 2te Klasse in Ermanglung eines 3ten Lehrzimmers von dem Lehrer und Gehilfen in einem Zimmer unterrichtet. Da dieses mit dem Zwecke des Unterrichtes nicht vereinbarlich ist, und in der Aufnahmstabelle angedeutet wird, dass dem besagten Uebelstande dann abgeholfen wäre, wenn das Schulzimmer durch eine Scheidewand abgetheilt würde, so ist der erwähnte Vorschlag zu erheben und für den Fall der Ausführbarkeit ohne weiters ins Werk zu setzen.

Die illyrische Schulkommission zu *Semlin* hat wiederholt gebeten, den Gehalt aller dort angestellten illyrischen Lehrer den Komunitätsproventen zuzuweisen, dann aus solchen ein Pauschale zu Prämien für die besten Schüler, ferners für jeden Lehrer ein Schreibspesen-Pauschale jährlicher 6 Gulden Konvenzions-Münze zu bewilligen. Obwohl nun die illyrische Gemeinde ihre Lehranstalt aus Eigenem erhalten soll, so will man doch, bis die Komunität *Semlin* größere Auslage bedecken kann, vor der Hand bewilligen, dass ein Schulprämien-Pauschale von fünfzehn Gulden Konvenzions-Münze für alle Klassen der illyrischen Lehranstalt und ein Schreibspesen-Pauschale von vier Gulden Konvenzions-Münze für jeden illyrischen Lehrer jährlich aus der *Semliner* Komunitäts-Proventenkasse erfolgt werden. Dabei ist der dortigen illyrischen Gemeinde nachdrücklich vorzustellen, dass sie sich aus allen Kräften bestreben möge, den illyrischen Schulfond vollständig zusammenzubringen, der dann um die Lehrer aus den Kommunitäts-Proventen zu besolden, mit denselben vereinigt werden könnte.

Das General-Kommando hat übrigens allerdings den Herren Brigadiers-, Regiments-Kommandanten, Stabs- und Oberoffizieren nachdrücklich zu empfehlen, den gesammten Schulen eine besondere Aufmerksamkeit zu widmen, die Schulen so oft sich die Gelegenheit darbietet zu besuchen, besonders den Prüfungen beizuwohnen und die Schüler zum Fleiße, wie auch deren Eltern dazu aufzumuntern, ihre Kinder fleißig in die Schule zu schicken.

Den Regimentern und Komunitäts-Magistraten, welche sämmtlich ihre Schulrelationen sehr klar und bündig verfasst haben, ist darüber die hierortige Zufriedenheit zu erkennen zu geben, doch sind sie zugleich zu erinnern in den Schulaufnahmstabellen künftig auch die Qualifikation eines jeden Lehrindividuums, dann den Umstand, ob die Schuljugend in der vorgeschriebenen Zeit zur Beichte geführt wurde, genau anzugeben, was in den vorgelegten Relationen hie und da vermisst wird.

Endlich muß man bemerken, dass das General-Kommando den Schulbericht pro 1826 mit vieler Umsicht und Sachkenntnis verfasst habe, indessen nur die Erinnerung nöthig wurde, damit künftig die Schulrelationen, insoweit es in dem Befugnisse des General-Kommando steht, vollständig erlediget und zur vorgeschriebenen Zeit hieher gesendet werden.

Wien, am 25ten May 1827

[potpis nečitak]

An das General-Kommando in Slavonien zu Peterwardein

7.

Praesentirt, den 16. May 1827

Der Bericht des Brooder Kommunitäts-Magistrates vom 29. März dieses Jahres P. 278, welcher unter Beziehung auf den pro 1826 erstatteten Schulerbericht mit Indorsat vom 9ten vorigen Monats Q 701 einbegleitet wurde, gibt zu entnehmen, dass der Magistrat die Errichtung einer eigenen Mädchenschule in Brood nöthig und nützlich fände. Da es aber an dem dazu erforderlichen Lokale fehlet und andererseits die Kommunitäts-Proventen zur Bestreitung des diesfälligen Aufwandes unzulänglich seyen, so bittet der Magistrat, damit von dem Kontribuzions-Pauschale, welches die Kommunität mit 5.000 Gulden jährlich in die Proventenkasse des Brooder Regiments abführen muss, so viel nachgelassen werden möchte, als der Aufwand für die Mädchenschule betragen würde.

Diese Bitte ist aber auf jeden Fall unzulässig und ein weiterer Nachlass des Kontribuzions-Pauschals kann durchaus nicht stattfinden. Wenn daher die Brooder Kommunität die Mittel zur Errichtung einer Mädchenschule nicht in andere Wegen aufzubringen vermag, so hat dieselbe vor der Hand auf sich zu beruhen. Das dortige Lehrpersonale muss aber aufgemuntert werden, mit allen Kräften dahin zu wirken, damit es durch eine zweckmäßige Eintheilung in den Lehrstunden und Gegenständen der vorhandenen Schüler-Anzahl wenigstens im laufenden Schuljahr genüge, weswegen der Oberlehrer einige Lehrgegenstände in der 2ten Klasse und der Lehrer dieser Klasse einige Gegenstände in der obere Abtheilung der 1sten Klasse zu übernehmen haben wird.

Sollte sich aber die Zahl der Schüler im künftigen Schuljahr wieder vermehren, so wird nichts anderes erübrigen, als in Brood für die untere Abtheilung der 1ten Klasse entweder einen geeigneten Lehramts-Kandidaten, welcher den Präparanden-Unterricht absolvirt hat, und so zum Schulgehilfen tauglich befunden wurde, mit einer Unterstützung monatlicher 4 Gulden zu verwenden, oder aber einen zweyten Schulgehilfen daselbst anzustellen, worauf nach Umständen seiner Zeit der Antrag gemacht werden kann.

Der pro 1826 erstattete Schulbericht wird nächstens in Erledigung gebracht werden.

Wien, den 8ten May 1827

Stiptich

An das k. k. General-Kommando in Slavonien zu Peterwardein

8.

Praesentirt, 18ten July 1827

Die von den Vorstehern der illyrischen Schule zu Neu Gradiska in Antrag gebrachte Errichtung von illyrischen oder Nazional-Gemeinde-Schulen zu *Okuchane*, *Raich* und *Csaglich* im Gradiscaner Regimente wäre in Ansehung der sittlichen Bildung, welche dadurch verbreitet würde, um so wünschenswerther als jene Schulknaben, die nach beendeten Schulbesuche in das väterliche Haus zur Landwirthschaft zurückkehren, das in der Muttersprache erlernte nicht so bald vergessen, dass aber kein Knabe in die deutsche Schule eher aufgenommen werde als bis er den Kurs der illyrischen Schule vollendet hätte und dass ferner die betreffenden Gemeinden verhalten werden eine gewisse Zahl von Knaben in die illyrische Schule nach Neu-Gradiska abzuschicken, kann als eine Zwangsmaßregel nicht stattfinden. Indessen könnten die Gemeinden zur allmählichen Errichtung von Nazional-Gemeindeschulen durch die Kompagnie-Kommanden in Vereinigung mit den Pfarrern aufgemuntert und zugleich eingeladen werden zur Bildung von Kirchensängern und einstigen Nazionalgemeindelehrern einige Knaben in die illyrische Schule nach Neu Gradiska abzuschicken. Wenn den Gemeinden die Vortheile der Nazionalschulen für die Bildung ihrer Kinder lebhaft vorgestellt werden und man hier zugleich die Mittel zur Errichtung dieser Schulen vorschlägt, so ist nicht zu zweifeln, dass sich die Gemeinden dazu freiwillig gerne herbeilassen werden, wie sich auf diese Art wirklich mehrere Gemeinden der Karlstädter Militärgränze, welche denen des Gradiskaner Regiments rücksichtlich des Vermögens so weit zurückstehen, zur Errichtung von Nazionalschulen freiwillig erklärt haben.

Uebrigens wird man nicht abgeneigt seyn die Gemeinden in der Errichtung der illyrischen oder Nazionalschulen durch unentgeltliche Anweisung des Bau- und Brennholzes etc. etc. thunlichst zu unterstützen wenn es nötig seyn sollte.

Dies wird auf das Indorsat vom 17ten vorigen Monats Q 1181 zur entsprechenden Anweisung des Gradiskaner Regimentes unter Rückschluss des von den Tutoren der illyrischen Schulen in Neugradiska gemachten Einschreitens erwiedert.

Wien, am 7ten July 1827

Stiptich

II. PRIJEVOD

1.

Za opetovnice izrađeni su naputci; traži se od nadležnih vlasti da nastoje da mladež Vojne krajine krene u školu ranije i da osnovno školovanje završi s napunjenih 12 ili u 13. godini života.

Predstavljeno 30. kolovoza 1827.

Iz pristiglih izvješća s veseljem zaključujemo da je propisana nastava ponavljanja za mlade, koji su školu završili, i u Vojnoj krajini prepoznata kao korisna i nužna te da je nastava, uz male iznimke, već započela.

Kao što se to kod svakog uvođenja novog modela nastave događa, tako je i kod uvođenja nastave ponavljanja u Vojnoj krajini ponegdje došlo do odgađanja. No, s obzirom da ta nastava predstavlja mjerilo za budućnost, koje će se dakako tek kod onih mladih, koji sada završavaju školovanje, pokazati potpuno djelotvornim i korisnim, visoka se Dvorska služba nada da će ravnatelji i viši učitelji naći načina da otklone neznatne okolnosti, koje su se pojavile samo u nekim oblastima. Ukoliko se to pak ne bi dogodilo, u izvješću za ovu godinu moralo bi se u svrhu poduzimanja daljnjih koraka opširno izvijestiti o dosadašnjem načinu provođenja nedjeljne nastave ponavljanja, o njezinu uspjehu dotada te o eventualno nastalim, a neotklonjenim, preprekama.

S obzirom da su izražene određene sumnje u odnosu na starosnu dob polaznika i na osobine, visokocijenjeno carsko-kraljevsko Dvorsko ratno vijeće općenito želi provesti odredbu prema kojoj nastavi ponavljanja trebaju biti podvrgnuti isključivo dječaci i djevojčice do šesnaeste godine života. Ukoliko bi se pak kod nekih učenika iznad 15 godina, zbog nedostatnog znanja, ukazala potreba za nastavom ponavljanja, istu bi morali pohađati.

Nastave ponavljanja bili bi oslobođeni:

1. dječaci koji pohađaju gimnaziju
2. dječaci koji prelaze u matematičku školu ili prelaze u neku zakladu
3. dječaci koji su četiri godine pohađali glavnu školu te su na temelju 4. razreda stekli svjedodžbu o prvom razredu napredne nastave
4. sinovi i kćeri časnika, činovnika i uglednih ljudi, koji su redovito uživali privatnu nastavu te to mogu i dokazati. Dječaci i djevojčice, koji nisu pohađali školu, nastavu ponavljanja ne mogu pohađati, no moraju ići na vjeronauk.

Za školske nadzornike i učitelje, koji sudjeluju u nastavi ponavljanja, izrađene su priložene upute, radi postizanja jedinstva i ravnomjernosti. Odgovarajuće službe o tome moraju biti obaviještene te, ukoliko se ukaže potreba, mora svima biti razjašnjeno, osobito u pogledu kaznenih odredaba za nemarne roditelje i staratelje.

Ovime je izvješće od 14. svibnja ove godine Q 945 u potpunosti stavljeno u funkciju.

Na kraju podsjećamo da bi nadležne vlasti trebale nastojati da mladež Vojne krajine postupno krene ranije u školu, te da školu završi s punih dvanaest ili najkasnije trinaest godina.

U Beču, 21. listopada 1827.

Stiptić

Carsko-kraljevskoj Slavonskoj generalkomandi u Petrovaradinu

2.

Daju se naputci za održavanje opetovnica. Nastava u opetovnicama je obvezna i obuhvaća djecu od 13. do 15. godine života, jednako i djevojčice i dječake. Školu su morali pohađati i naučnici. Nastava se održavala subotom poslije podne ili nedjeljom (i blagdanom) prije odnosno poslije mise. Učili su se isti predmeti kao i u osnovnoj školi.

Upute

za učitelje nastave ponavljanja

Čistopis Laszlo

§ 1.

Kraljevsko carsko veličanstvo je 16. ovoga mjeseca, na temelju sadržaja dekreta carsko-kraljevskog Dvorskog prosvjetnog povjerenstva od 27. rujna 1816., odlučilo da se u svim mjestima, gdje se održava redovita školska nastava s predmetima njemačkih škola, općenito uvede i nastava ponavljanja za dječake kao i za djevojčice sa završenom elementarnom školom i to od početka 13. godine do navršene 15. godine. Ta je odredba na temelju pismene naredbe Dvorskog ratnog vijeća od 27. siječnja 1827., B 314, određena i za Vojnu krajinu.

§ 2.

Važnost takve nastave zahtijeva da njezino pohađanje ne ovisi o samovolji, nego da bude obavezno. Kao vremenski raspon, u kojem je mladež nakon završene škole dužna pohađati tu nastavu, određuje se gore već navedena dob od početka 13. godine do navršene 15. godine.

Razdoblje od 3 godine u toj je zreloj dobi dostatno za učvršćivanje vještina iz nastavnih predmeta, tako da ne treba strahovati od opasnosti potpunog zaboravljanja. No, obaveza pohađanja nastave ponavljanja može imati i iznimke.

Od nastave ponavljanja spomenute starosne dobi oslobođeni su:

- dječaci koji pohađaju gimnaziju
- dječaci koji prelaze u matematičku školu ili prelaze u neku zakladu
- dječaci koji su na nekoj glavnoj školi završili sva 4 razreda te su na temelju 4. razreda stekli svjedodžbu o prvom razredu najvišeg stupnja
- sinovi i kćeri uglednih ljudi, časnika i činovnika koji redovito idu na privatnu nastavu te to mogu i dokazati.

Sva ostala djeca, koja su školu završila, moraju tijekom cijelog razdoblja propisane dobi pohađati nastavu ponavljanja.

§ 3.

Naučnici su također obavezni pohađati nedjeljnu školu ukoliko ne pripadaju skupini dječaka koji su oslobođeni nastave ponavljanja kao što je navedeno pod § 2.

Cehovima je strogo zabranjeno naučnike proglasiti obrtničkim pomoćnicima ukoliko ne posjeduju svjedodžbu o završenoj nastavi ponavljanja.

Naučnici su također obavezni marljivo pohađati vjeronauk.

§ 4.

Nadzor pohađanja nastave ponavljanja uz pomoć osoba zaduženih za to vršit će se, kao i u redovnoj školi, putem opisne knjige te putem vođenja kataloga marljivosti. Kako bi se tu obvezu pospješilo, za one koji nadzor ne vrše treba odrediti kazne.

(dekreti Dvorskog povjerenstva za studije od 27. rujna 1816. Q 2076 i 8. listopada 1816. Q 2486)

§ 5.

Ukoliko mladež svoju obvezu pohađanja nastave ponavljanja bude zanemarivala, i ako bi se to događalo tijekom cijelog polugodišta, imućni roditelji i staratelji, koji ne pripadaju običnom vojnokrajiškom staležu, morat će platiti 4 guldena konvencionalnog novca kazne.

Sav prikupljeni novac od kazni mora biti dodijeljen sirotištu toga mjesta. Roditelji i staratelji koji budu kažnjeni zbog nemara, a zbog siromaštva nisu u stanju platiti kaznu, ili pripadaju običnom vojnokrajiškom staležu, podliježu zatvorskoj kazni ili javnome radu.

(Školski propis § 11., odsječak 15)

§ 6.

Hoće li se nastava održavati subotom poslijepodne ili nedjeljom i praznicima, prije ili nakon svete mise ili pak u poslijepodnevnom satima, prepušteno je službenoj vlasti koja mora biti u dogovoru s povjerenstvom vojnokrajških škola pukovnije i vojnokrajških škola u skladu s lokalnim prilikama.

Pri tome treba paziti da vrijeme održavanja nastave ne bude za vrijeme prijednevne ili poslijepodnevne mise. Dječaci i djevojčice nastavu nikako ne smiju pohađati u isto vrijeme, čak ni pod uvjetom da sjede u odvojenim školskim klupama.

Ukoliko na raspolaganju stoji samo jedna učionica, nastavu je potrebno organizirati tako da tijekom dvije nedjelje nastavu pohađaju dječaci, a svake 3. nedjelje djevojčice.

§ 7.

Predmeti nastave ponavljanja su isti oni koji su propisani za elementarnu nastavu, uz izuzetak vjeronauka, koji će u skladu s propisima biti održan i podučavan svake nedjelje, svim mladima do 18. godine.

Dušobrižnik i vjeroučitelj može prisustvovati nastavi ponavljanja i to je poželjno, no nije obvezan.

§ 8.

S obzirom da će se za nastavu ponavljanja koristiti iste školske knjige kao i za elementarnu školu, nastavnik se mora pobrinuti da učenici (i učenice) po završetku škole bilježnice (za matematiku, diktate, te zadaćnice i sl.) ne bacaju, da bi kod pohađanja nedjeljne škole opet mogli koristiti sav pribor.

§ 9.

Školski se praznici škola ponavljanja određuju prema praznicima elementarnih škola.

§ 10.

Prava nastava vjeronauka se kao i uvijek dosada treba održavati u crkvi i svakako mora biti odvojena od nastave ponavljanja.

Dušobrižnik i vjeroučitelj pak može, kao što je spomenuto, i ukoliko to njegovi dušobrižnički poslovi dopuštaju, nastavu ponavljanja obići i iskoristiti tu priliku da mladež podučava o vjeri i moralu te učenike poticati na redovito pohađanje nastave ponavljanja.

Mjesni školski nadzornici trebali bi po mogućnosti prisustvovati nastavi ponavljanja.

§ 11.

Kako bi se učitelje poticalo da se oko nastave ponavljanja istinski potrudu, carsko-kraljevsko Dvorsko ratno vijeće putem naredbe od 27. siječnja 1827, B 314 odobrilo je da se u svakoj pukovnji najboljem učitelju nastave ponavljanja za trajan koristan rad dodijeli nagrada ili pak da napose bude unaprijeđen.

Takve vrste odlikovanja trebaju biti prijavljene Dvorskoj službi kada se podnose školski izvještaji i to pomoću posebnog obrazloženja.

§ 12.

- a) Kao što je u političkom školskom statutu propisano, nadzor o obveznom pohađanju statutom propisanih škola ponavljanja učitelj mora provoditi putem kataloga marljivosti kao što se to čini u elementarnim školama (obrazac A).
- b) Rezultati nastave ponavljanja čine poseban odvojeni predmet školskog izvješća.

O tome je potrebno izraditi posebno izvješće s tablicama primljenih i s opisom stanja u nedjeljnoj školi, prema priloženom obrascu B., te ga dodati školskom izvješću.

- c) Dužnost ravnatelja škole bit će da svake godine izradi glavno izvješće o stanju u školama ponavljanja i priloži ga izvješću.

<p><u>Obrazac A</u> Škola ponavljanja u N. ... <u>N.N. pukovnija</u> <u>br.</u> (Šajkaška bojna) Popis (Vojni komunitet) Dužnosti što se ponavljanja tiče u zimskom tečaju u carsko-kraljevskoj normalnoj školi u N.</p>	Br. pošte				<p>Vrsta i datum (potpisi) <u>Napomene:</u> ovaj popis, koji vrijedi za sve nastavne tečajeve, treba sastaviti, a svaka ga se škola treba točno pridržavati</p>	
	Krsno ime i prezime obveznika nastave ponavljanja					
	Godine					
	Vjeroispovijest					
	Status roditelja ili staratelja					
	Primanje na nastavu					
	Trenutačna djelatnost učenika škole ponavljanja			Npr. u kućanstvu ili se obrazuje za zanimanje krojača itd.		
	Mjesto rođenja					
	Satnija					
	Mjeseci	Studen 1827.	nedjelja	2		Nazočnost
			petak	4		učenika se uvijek
			nedjelja	9		obavijesnim pismom (1)
			nedjelja	16		bilježi ovdje
		itd. svi mjeseci zimskog ili ljetnoga tečaja				
	Nastavak u mjesecu	studen				
		prosinac				
		itd.				
	Vladanje					
	Tečaj	početak				
		kraj				
školsko vrijeme						
Izostanci						
Razlozi izostanka						
Napomena			Napomene ovdje			

[nečitko] N. N. pu- kovnija br. 4 ili 5 priloga uz tablicu N. škole u N. od godine 18... Šajkaška bojna Vojni komunitet PRIKAZ o stanju učenika koji posjećuju na- stavu ponavljanja u N. školi u N. na kraju 1827.	Pukovnija ili komunitet					Mjesto i datum
	Satnije					
	Mjesto škole					
	Mjesta iz kojih dolaze učenici nastave ponavljanja					
	Broj	Obveznici nastave ponavljanja	katolički	dječaci	Sve su rubrike prikazane samo sumarno, no moraju se poklapati, kako pojedinačno tako i u cijelosti	
				djevojčice		
			pravo-slavni	dječaci		
				djevojčice		
			ukupno	dječaci		
		djevojčice				
		Škole učenika obveznika nastave ponavljanja	katolički	dječaci		
				djevojčice		
			pravo-slavni	dječaci		
				djevojčice		
	ukupno		dječaci			
	djevojčice					
	stoga je obveznika u nastavi ponavljanja		manje	dječaka		
				djevojčica		
	Napomene za tu rubriku					
	Podjela nastave u pogledu sati i razreda					
Hoće li se nastava održavati na jednom ili više jezika						
Hoće li se dječake i djevojčice podučavati u različitim razredima i u različito vrijeme ili u posebno određenim danima						
Naziv nastavnih predmeta						
ob-veznika nastave ponavljanja	Na-pre-dak	općenito	odličan	navodi se također sumarno		
			vrlo dobar			
			osrednje			
	Vla-danje		loše			
			dobro			
			manje dobro			
poha-đanje na-stave		loše				
		marljivo				
Poha-đanje škole		često				
		rijetko				
tečaja			početak			
			kraj			
			školsko vrijeme			
Ime učitelja, vjeroučitelja i školskih nadzornika						
Na koji su se način te osobe tijekom nastave ponavljanja iskazale						
Napomene uz rubrike						

Predstavljeno 18. srpnja 1827.

Iako su stajališta vojnokrajiskih vlasti podijeljena u vezi s načinom na koji bi se uobičajeni paušali školskih premija u granicama ubuduće trebali odrediti i koristiti, većina se ipak slaže da paušal od 10 guldena ne treba neminovno odrediti za svaku školu, nego u odnosu na broj učenika.

Na koliko učenika i u kojem točnom iznosu bi se paušal trebao isplaćivati, o tome je svaka nadležna vlast izrazila svoje mišljenje.

Kako bi se postigla svrsishodnost školskih premija, a rashodi istih što je moguće više smanjili, visokocijenjeno carsko-kraljevsko Dvorsko ratno vijeće donijelo je odluku da paušal školskih premija unaprijed odredi i to u odnosu na broj učenika svake škole, a time i u svakom razrednom odjeljenju tako da se na 10 učenika koristi jedan gulden premija. No, ukoliko bi se radilo o manjem broju učenika, koji ne doseže broj 10, to nikako ne bi smjelo ući u obračun. Ako škola ili razredni odjel broji primjerice 56 učenika, pet bi guldena bilo utrošeno na paušal školske premije, a broj učenika preko broja 50, sve dok naredni broj deset nije dostignut, nikako ne smije ući u obračun.

Korištenje ovako izračunatog paušala, kao i odabir premija i učenika kojima će iste biti dodijeljene prepušteno je pukovnici ili upravi komuniteta u dogovoru s povjerenstvom glavne škole. Ravnatelj škole, koji dakako mora biti upoznat s brojem učenika svake pukovnije i svakoga komuniteta, mora izračunati koliki će broj premija moći dobiti iz pripadajućeg paušala, zatim za svaku školu odrediti broj premija te ih svečano dodijeliti nakon što poslije završnog ispita utvrdi zasluge najboljih učenika.

Kao opće smjernice i primjere koje treba slijediti visoka služba određuje još sljedeće:

- a) premije smiju tek na kraju školske godine biti dodijeljene onim, u svakom pogledu najboljim, učenicima, a moraju se sastojati od primjerenih, po mogućnosti ljupko uvezanih knjiga.
- b) U svakom razredu, bez obzira na broj učenika, samo troje učenika može biti nagrađeno.
- c) U slučaju da paušal za nabavu nagradnih knjiga ne bi bio dostatan, nagrade trebaju biti podijeljene tako da se podijele tri premije samo ako je 60 učenika, dvije premije ako je preko 30 učenika i samo jedna premija do 30 učenika.
- d) Na trošak državne blagajne u isključivo djevojačkoj školi, u kojoj se podučavaju ženski poslovi, te u općinskoj školi nagrade se ne smiju dijeliti.

Osim toga i nadalje paušal ide na teret fonda iz kojeg se određena obrazovna ustanova financira.

Uz ispostavljeni račun potrebno je priložiti sumarni popis o broju učenika u svakoj pukovnijskoj oblasti ili u svakom komunitetu i to s dokazima za svaki razred i s gore navedenim izračunom paušala, a u izradi popisa mora sudjelovati i ravnatelj škole. Kako bi se pak školsku djecu još više poticalo na marljivost i čestito vladanje u pučkim školama Vojne krajine, ukoliko ponedje već nisu u primjeni, potrebno je primijeniti sljedeće mjere:

- a) oni učenici, koji po marljivosti i čestitom vladanju budu najbliži primateljima nagrada, nakon dodjele nagrada bit će poimence javno prozivani.
- b) za svaku državnu školu ili školu komuniteta, izuzevši škole koju pohađaju isključivo djevojčice, potrebno je pribaviti elegantnu, kožom uvezanu počasnu knjigu infolio s pozlaćenim obrezom u koju bi se upisivalo nagrađene učenike, acedente kao i sve učenike koji su u prvom razredu bili odlični iz vladanja i u svim ili pak najvažnijim predmetima. Nakon dodjele nagrada javno će biti pročitana imena acedenata kao i inače hvalevrijednih učenika. Podrazumijeva se da je za svaku mjesnu školu, iako ima više razreda, dovoljna jedna počasna knjiga u koju bi iz godine u godinu bili prikladno upisani najbolji učenici svakoga razreda.
- c) u svakom se razredu mora postaviti počasna klupa ili počasni stolac, odvojeno od ostalih klupa, na kojima bi nekoliko dana sjedili učenici koji su se unazad nekog vremena iskazali dobrim vladanjem i neumornom marljivošću i kod kojih postoje stalni razlozi za učiteljevo zadovoljstvo.
- d) svaki učitelj mora imati listiće marljivosti koje revni učenici, ukoliko roditelji to žele, u znak pohvale i bodrenja mogu ponijeti kući.

Ako bi već bilo prekasno da ova naredba, što se paušala školskih premija tiče, još ove godine stupi na snagu, tada bi se trebala primijeniti u idućoj školskoj godini. Ovime se izvješće od 9. svibnja tekuće godine Q 878 rješava uz dodatak da generalkomanda mora strogo nadzirati provođenje ovog propisa.

Beč, 12. srpnja 1827.

[nečitak potpis]

Q 1404

otpravljeno 19. srpnja 1827.

3.

O školskim premijama i nagradama učenika. Nagrada se dijeli u knjigama. Bez obzira na broj učenika, u razredu mogu biti nagrađena samo tri učenika. Nagrade se ne smiju dijeliti u djevojačkoj školi na trošak državnog erara, tj. državne blagajne. Reguliraju se pravila i načini nagrađivanja učenika.

Predloženo 25. studenog 1827.

Razmotrena je činjenica da u većini oblasti Vojne krajine samo manji dio za školu sposobne mladeži pohađa redovnu nastavu, osobito u 1826. godini kada su u cijeloj Vojnoj krajini samo 3404 djevojčice pohađale školu, unatoč tome što se i u njemačkim provincijama propisuje i strogo pazi da svi mladi sposobni za školu od šeste do dvanaeste godine, bez obzira na spol, pohađaju elementarnu nastavu u pučkim školama. Kako bi se i u Vojnoj krajini postiglo željene rezultate, potrebno je dolje navedene službe preispitati ne bi li se trebalo naložiti da se svu djecu, sposobnu za školu bez obzira na spol, a koja od školskog mjesta nisu udaljena više od jedne milje, potiče na pohađanje škole, dok roditelje u tom pogledu treba primoravati. Nadalje s podređenim službama treba razmotriti što bi se uz djelotvoran uspjeh moglo naložiti po pitanju udaljenosti od školskih mjesta, veličine učionica i ostalih okolnosti.

U onim pukovnijama, gdje postoji više općinskih, takozvanih nacionalnih ili pučkih škola i gdje svaka općina ima svoju školu, ne bi smjelo biti poteškoća u pogledu proširenja nastave na ukupan broj mladeži koja je sposobna pohađati školu, bez obzira na spol, s obzirom da bi u nekim mjestima bilo potrebno samo proširiti male učionice kako bi se moglo smjestiti i mladež obližnjih mjesta u kojima škole ne postoje.

Što se pak tiče onih pukovnija u kojima postoji samo nekolicina škola ili ne postoji niti jedna općinska ili državna njemačka škola, i to po jedna za svaku skupinu, u svrhu djelomičnog postizanja spomenutih rezultata, podnesen je prijedlog da se u mjestima gdje ne postoji općinska škola, u njemačkoj državnoj školi zbog stjecanja elementarnih vještina započne s nastavom na materinskom jeziku te da se u tu svrhu osnuje jedan donji razred. Taj razred bi, za početak, posjećivala sva djeca sposobna za pohađanje škole, dječaci i djevojčice, kako bi barem osnovne vjerske istine, čitanje i pisanje te najjednostavnije računске operacije naučili na materinskom jeziku.

Djevojčice koje su dosada pohađale školu, a nisu kćeri časnika, činovnika i uglednih ljudi, moraju napustiti državnu školu s obzirom da za te djevojke, osobito ukoliko pripadaju običnom vojnokrajškom staležu, ne postoji potreba za poznavanjem njemačkog jezika.

S obzirom da se to odnosi i na većinu vojnokrajških dječaka običnog vojnokrajškog staleža, iz nižih bi se razreda za učenje njemačkoga jezika u više razrede trebalo prije svega primati one najtalentiranije, najmarljivije te dječake koji u gospodarstvu nisu neophodni, kao i one iz imućnih vojnokrajških obitelji. Iskustvo je naime pokazalo da višegodišnje školovanje vojnokrajške dječake potpuno otuđuje od zanimanja u poljodjelstvu te uvjetuje da sa znanjem njemačkoga jezika i s nešto višim obrazovanjem zahtijevaju daljnje školovanje za više časnike, dočasnike kao i druge niže činove, čemu zbog nedostatka tolikih aperkura ne može uvijek biti udovoljeno, što kod tih osoba dovodi do nezadovoljstva; među ostalim oni katkad krenu i pogrešnim putem.

Je li taj prijedlog izvediv, uz koje modalitete i koji bi troškovi nastali, o tome će se pukovnije, školska povjerenstva i uprave kao i službe koje takva pitanja inače rješavaju izjasniti opširnim izvješćem, a njihove se izjave uz dobro promišljen stručni sud generalkomande moraju poslati ovamo.

Beč, 16. studeni

Stiptić

Slavonskoj generalkomandi u Petrovaradinu

4.

Ističe se da samo manji dio za školu sposobne mladeži pohađa školu. Naglašava se obveza da se u njemačkoj državnoj školi, tamo gdje ne postoji općinska škola, otvori jedan razred koji će pohađati djevojčice i dječaci da bi naučili čitati, pisati, elementarne računске operacije te temelje vjere. Djevojčice iz običnoga vojnokrajiškog puka moraju napustiti državnu školu, jer ne postoji potreba da znaju njemački jezik. Isto se to odnosi i na vojnokrajiške dječake da se ne bi otuđivali od zanimanja u poljodjelstvu.

Predloženo 7. siječnja 1827.

Prema izvješću računovodstva Dvorskog ratnog vijeća neke su vojnokrajiške pukovnije u školskoj godini 1825. paušal školskih premija obračunavale samo za više škole, dok su ih druge obračunavale i za trivijalne škole. Tako je od Brodske pukovnije naplaćeno 94 guldena i 30 krajcara, od Gradiške pukovnije 73 guldena i 30 krajcara, od Petrovaradinske pukovnije 70 guldena i 24 krajcara, od Šajkaške bojne 10 guldena konvencionalnog novca za školske premije. Ovi troškovi iznosili su u 1825. godini u cijeloj Vojnoj krajini 958 guldena i 20 krajcara.

Dosada je za svaku višu i svaku trivijalnu školu, koje se financiraju iz vojnokrajiških provenata, paušal za premije u iznosu od deset guldena bio odobren na način da premije budu podijeljene tek na kraju svake školske godine. Samo činjenica da u svakoj od spomenutih škola broj učenika nije jednak i stoga u jednoj školi paušal treba podijeliti na nekolicinu učenika, a u drugoj školi na znatno veći broj učenika, čime na neki način nastaje neravnopravan odnos prema učenicima, uputno je da određivanje i korištenje iznosa paušala premija bude modificirano i to na način da se određen paušal za premije odredi prema broju učenika u svakom razredu te da se premije dodijele isključivo učenicima koji su u svakom pogledu najbolji. Ukoliko iznimno zaslužnih učenika ne bi bilo, paušal se ne bi trebao uopće koristiti ili ne u potpunosti.

S obzirom da dosadašnja iskustva mogu predstavljati najsigurnije mjerilo, potrebno je mišljenje dolje navedenih vojnokrajiških pukovnija, Šajkaške bojne, vojnokrajiških uprava komuniteta te povjerenstava vojnokrajiških škola. Oni bi u svojim izjavama morali istaknuti više i trivijalne škole koje se u cijelosti financiraju iz vojnokrajiških provenata, gdje je svaki razred prikazan zasebno. Izvješća dolje navedenih vojnokrajiških vlasti potrebno je poslati

ovamo zajedno s dobro osmišljenim stručnim osvrtom generalkomande i u pogledu mjera za otklanjanje mogućih nepodopština. Osim toga potrebne su i konzultacije s ravnateljem vinkovačke gimnazije kako se u pogledu školskih premija namijenjenim gimnazijalcima dosada postupalo i kako bi se ubuduće trebalo postupati.

Beč, 29. prosinca 1826.

Stiptić

Carsko-kraljevskoj Slavonskoj generalkomandi u Petrovaradinu

5.

Kraljeva odluka po kojoj učitelji probno rade tri godine, pa tek ukoliko zadovolje u svakom pogledu, i znanjem i marljivošću, imenuju se stalnim zaposlenicima.

Predloženo 8. svibnja 1827.

Carsko-kraljevsko veličanstvo na temelju najviše odluke od 9. rujna prošle godine donosi sljedeću odluku:

„S obzirom da je iskustvo pokazalo da su aspiranti za učiteljsku službu svi položili prijemne ispite, no da u izvođenju te njima povjerene nastavne službe nikako nisu ispunili predviđena očekivanja, to dokazuje da prijemni ispit i privremene provjere nikako nisu jamstvo da osoba doista posjeduje sve osobine za istinski uspješno vođenje nastavničke službe ili ne. Kako bi se tom nedostatku što je prije moguće doskočilo, nalažem sljedeće:

Sve osobe koje će biti zaposlene kao učitelji ili profesori na kraljevskim obrazovnim ustanovama moje monarhije od dana se svoga zaposlenja tri godine ne mogu smatrati stalnima, no mogu u potpunosti koristiti sve novčane prihode i ostale prednosti službe koja im je povjerena. Morali bi prihvatiti da bi tijekom cijelog tog razdoblja bez daljnjega mogli biti lišeni službe ukoliko u izvršavanju svoje službe i u svom općem ponašanju nikako ne bi udovoljavali zacrtanim očekivanjima. U tom slučaju ne bi dobili otpremninu niti mirovinu. Ako bi pak tijekom te tri godine dokazali da su korisni i u svakom pogledu dobrog vladanja, a kako bi se njihovo zaposlenje mirne duše moglo smatrati definitivnim, proglasilo bi ih se stalnim zaposlenicima, a i te tri privremene godine službe računale bi se kao stvarno službovanje.“

Ta najviša naredba, koja za buduće slučajeve treba služiti kao najpreciznija vodilja, mora se na kraju predložiti generalkomandi radi donošenja potrebnog rješenja o provođenju savjesnog nadzora, u svakom pogledu, svih od sada novozaposlenih učitelja i profesora, tijekom tri godine od dana njihova zapošljavanja, koji osim nastavničke funkcije ne obavljaju nikakvu drugu službu, a namješteni su u kraljevskim obrazovno-odgojnim ustanovama, koje su pod vodstvom generalkomande. Svrha nadzora je da se nakon isteka toga vremena izradi opširno izvješće o ponašanju tih osoba te ovdje preda radi daljnjeg postupanja.

Beč, 25. travnja 1827.

[potpis nečitak]

Carsko-kraljevskoj Slavonskoj generalkomandi u Petrovaradinu

6.

Pohvaljuju se školski nadzornici i nagrađuju pojedini učitelji; iznosi se ukupan broj škola i učenika u slavonsko-srijemskoj granici. Generalkomanda određuje tko mora biti u sastavu povjerenstva okružnih škola i škola u komunitetima. Iz dokumenta se vidi kako je veliki broj učenika u pojedinim mjestima dolazio na jednoga učitelja (npr. u Brodu 118 učenika na jednog učitelja). Dvorsko ratno vijeće izražava brigu za krasopis; snalaženje u problemima nedostatka prostora. Pitanje općinske škole u Zemunu.

Predloženo 2. lipnja 1827.

U školskom izvješću tamošnjih krajiških vlasti za školsku godinu 1825/26, koje je priloženo glavnom izvješću od 8. ožujka ove godine Q 429, pohvaljeni su prije svega školski nadzornici; zbog svoje su predane brižljivosti iznimno pohvaljeni, a i vinkovačko povjerenstvo glavne škole tvrdi da vlada uvjerenje da su gospoda zapovjednici pukovnija te časnici ratne postrojbe kao i uprave školska pitanja vodili s toplom osjećajnošću i školsku disciplinu održavali uz humanu strogoću i tako pridonijeli poboljšanju školstva. I što se tiče vjeroučitelja, po prvi puta se jednoglasno ističe da su ne samo marljivi, već i da vjeronauk podučavaju prema stvarno korisnoj metodi.

Školskim nadzornicima je zbog njihove brižljivosti s naše strane potrebno izraziti zadovoljstvo, kao što se i vjeroučitelje može pohvaliti od strane određenih biskupijskih službi. No, i jedne i druge potrebno je poticati na nastavak svog marljivog pristupa. Ujedno želimo podsjetiti svećenike koliko bi poželjno bilo kada bi vojnokrajiške općine prije svega u Brodskoj i Gradiškoj pukovniji osnovale više narodnih općinskih škola, u čemu bi svećenstvo pak svom svojom snagom moralo sudjelovati tako što bi općinama u odgovarajućem trenutku jasno predočilo prednosti školske nastave.

I nastavničko je osoblje gotovo u potpunosti, u pogledu svoje marljivosti i svojom doista razumljivom nastavničkom metodom, udovoljilo zahtjevima svoga zanimanja. Zbog svoje djelatnosti i revnosti sljedeće se učitelje mora osobito pohvaliti: u Gradiškoj pukovniji višeg učitelja Simonovića i nižeg učitelja Strinavića, Mikojevića i Marzekovića; u Brodskoj pukovniji nižeg učitelja Vukovca, Tomaševića, Klaića i Jovanovca, zatim učiteljicu za djevojke Laurić; u Petrovardinskoj pukovniji niže učitelje Vukelić i Šagovac, zatim učitelja Općinske škole Vukičevića; u Šajkaškoj bojni nižeg učitelja Čičerića i školskog pomoćnika Kosovca; u komunitetu Petrovaradin višeg učitelja Cindrića, a u Brodu nižeg učitelja Vinkovića i školskog pomoćnika Balentovića.

Ove nastavnike zbog uspješnog poticanja treba pohvaliti. Ukupan iznos od 50 guldena konvencionalnog novca za školsku godinu 1826. predlažu niži učitelj Holjac u Gradiškoj, viši učitelj Kus u Brodskoj, viši učitelj Čivić u Petrovaradinskoj pukovnji te viši učitelj Begry u Šajkaškoj bojni. O tome se bez daljnjeg odlaganja očekuje izvješće.

Obavezni predmeti prikazani su u cijelosti i vrlo iscrpno, s izuzetkom pravoslavne škole u Vinkovcima i Bukovici blizu Petrovaradina, gdje su općine ograničenjem školskih poslova sprječavale napredak. No u tom pogledu je generalkomanda već svrsishodno donijela odluku o potpori.

Prema glavnom pregledu, sastavljenom od generalkomande, tijekom školske godine 1826. u slavonsko-srijemskoj krajini postojalo je 8 viših i 20 trivijalnih ili nižih škola, 4 djevojačke škole, 12 njemačkih, 71 ilirska narodna, 1 židovska, 1 slavonska i 1 pravoslavna općinska škola. Te obrazovne ustanove upošljavale su 142 vjeroučitelja, 8 viših učitelja, 30 nižih učitelja, 91 općinska učitelja, 17 pomoćnika i 4 učiteljice za djevojčice od kojih dvije imaju pomoćnike.

Škole je posjećivalo 6302 učenika, čiji se broj do 1825. god., od 6060 upisanih učenika, povećao za 232. Osobito je sa zadovoljstvom primijećeno da puno više djevojčica nego ranije posjećuje školu. Posjećenost škole je u Petrovaradinskoj pukovnji i Šajkaškoj bojni najizraženija, što treba pripisati tamošnjim općinskim školama, zatim još i u vojnokrajiškim komunitetima. Broj za školu sposobne djece za cijeli generalat iznosi 11163 dječaka i 7557 djevojčica, ukupno 18720, prema čemu je dakle broj školske djece približno jedan prema tri.

Općenito je posjećenost škola bila odlična, djeca su marljivo pohađala školu, a vladanje je bilo pristojno. U tamošnjoj je krajini sklonost naroda prema školi prioritet, ne samo da ne smije biti primjene sile što se pohađanja škole tiče, nego prije svega u razredima nedostaje mjesta kako bi se svu prijavljenu školsku djecu smjestilo.

Ako su na školskim zgradama ili njihovom unutrašnjem uređenju uočeni nedostaci, za njihovo je otklanjanje generalkomanda već poduzela potrebne korake.

O protokolima i zabilješkama se u školama detaljno raspravlja, isto tako se i školska disciplina budno prati, a u školama u svakome pogledu vlada pristojnost i čistoća.

Viši učitelj Begry i niži učitelj Čičerić iz Šajkaške bojne posvetili su višoj školi u Titelu počasnu knjigu elegantna uveza kao i knjigu srama, kao što je i trgovac Đorđević narodnoj školi poklonio šest primjeraka jednog prikaza

pouka o običajima i mudrostima na ilirskom jeziku. Njima od strane general-komande treba uputiti zahvalu uz sve pohvale.

Na upit povjerenstva vinkovačke glavne škole tko u svakoj pukovnji i u svakom komunitetu čini povjerenstvo okružnih škola, generalkomanda je svrhovito odredila da se okružno povjerenstvo u pukovnijama i Šajkaškoj boj-ni treba sastojati od jednog višeg stožernog časnika, kapetana uprave, mje-snog svećenika i višeg učitelja, zatim u komunitetima od nekoliko članova magistrata pored svećenika i višeg učitelja. Generalkomanda je ujedno točno odredila obveze tog povjerenstva i školskih nadzornika. Ovdje treba napo-menuti da u narodnim školama u mjestima gdje nije raspoređen časnik može biti postavljen i niži časnik, ukoliko posjeduje potrebne osobine, ili pak neki drugi ugledni i sposobni član općine, primjerice trgovac ili neki drugi obrtnik, s obzirom da se od jednog dislociranog časnika ne može očekivati neprekidan nadzor nad školom.

Doduše, poželjna je izrada jedne upute za školska povjerenstva i školske nadzornike, a već su izvršene i pripreme da stručnjaci prerade djelo, statut njemačke škole, u skladu s prilikama svojstvenim Vojnoj krajini, pri čemu će se ta uputa uzeti na razmatranje.

Učiteljima se preporučuje da tamo gdje uoče da vjeronauk nije dovolj-no dobro shvaćen, školskoj mladeži potpomognu ponavljanjem. No, nabava predloženog Wagnerovog školskog vjeronauka na račun vojnokrajiskih pro-venata nije neophodna s obzirom da udžbenik ravnatelja Peitla učiteljima o načinu rada daje dovoljno uputa, a poučavanje vjeronauka uvijek mora ponaj-prije biti povjereno svećenicima.

U komunitetu Brod radno je iznimno jako opterećeno nastavno osoblje koje se sastoji od jednog višeg i jednog nižeg učitelja te jednog pomoćnika. Školu je ovdje pohađalo 139 dječaka i 48 djevojčica. Školski je pomoćnik Balentović, zadužen za prvi razred, uz izniman napor podučavao 118 učenika, no ipak s dobrim uspjehom, zbog čega je predložen za unapređenje u nižeg učitelja. Stoga se, uzimajući u obzir da komunitet Brod zasada još ne prima dovoljno sredstava za povećanje nastavnog osoblja, marljivom pomoćniku Balentoviću odobrava nagrada od trideset guldena konvencionalnog novca iz proventa Brodskog komuniteta.

Ujedno se tamošnjeg višeg učitelja Matića, koji se navodno nedovoljno zalaže, iako ima prilično mali broj učenika, opominje ne samo da bude marlji-viji, nego da školskom pomoćniku Balentoviću što više pomaže.

Učitelj Plavšić iz Petrovaradina zbog marljivosti je također predložen za nagradu, no kako nagrade za učitelje komuniteta zbog sustava nisu do-puštene, tim više tome učitelju nagrada ne može biti isplaćena, a i s obzirom

da je poznato da Petrovaradinski školski fond nema višak koji bi stajao na raspolaganju.

Učitelju Zrumeckom, zaposlenom u predgrađu Ludwigsthal pokraj Petrovaradina, s obzirom da podučava više od 90 učenika, nužna je ispomoć. Ako se uzme u obzir da njemačka škola u Zemunu ukupno broji samo 134 učenika, od kojih 38 ide u prvi, 36 u drugi odjel prvoga razreda, zatim 40 učenika u drugome i 20 učenika u trećem razredu, za koje postoji 3 učitelja i jedan pomoćnik i s obzirom da i u Karlovcu ne postoji školski pomoćnik, a u Zemunu je školski pomoćnik Franjković bez kojega se može, on bi mogao biti prebačen u Petrovaradin. O tome je potrebno konzultirati zemunsku upravu i vinkovačko povjerenstvo glavne škole, a njihova stajališta potrebno je ovamo pismeno dostaviti.

Svakako je nužno niže učitelja Kolundžića iz Okučana te općinskog učitelja Rata iz Babine Grede – obojica iz Gradiške pukovnije – opomenuti na marljiviji rad, dok je navodno lakomisleni školski praktikant Josipović iz Lipovljana od toga izuzet.

Ako je školska mladež iz većine predmeta dobro napredovala, to nije bio slučaj s kaligrafijom, što je vidljivo iz dostavljenih probnih rukopisa. Daleko od toga da visoko Dvorsko ratno vijeće zahtijeva potpuno besprijekorne krasopise, ali školsku mladež treba upućivati na ujednačeno, dopadljivo i postojano kurentno pismo, u kojemu bi trebalo biti izostavljeno neukusno ukrašavanje i kitnjasti rukopis. Mladež mora razviti osobitu vještinu za to pismo, a u nižim školama može postojati još jedan, potpuno jednostavan gotički krasopis te u višim školama, osim toga pisma, uspravno fraktorno pismo, zatim latinsko kurentno pismo, koje uče samo oni učenici koji za vještinu pisanja razvijaju poseban talent.

Budući da osobito u školama komuniteta, čiji su učenici predodređeni prije svega za obrt, treba prevladavati dopadljivo kurentno pismo, posredniku Dvorskog ratnog vijeća i Vojne krajine Dembsheru nalaže se da i za školu u Karlovcima, kao i za školu u Brodu pribavi šest primjeraka Payerovih kaligrafskih predložaka na račun tih komuniteta, a koji će generalkomandi povremeno biti dostavljeni.

U pogledu tjednih slobodnih dana u tamošnjim školama postoji neravnomjeran odnos, isto tako se ne održava jednaki broj nastavnih sati u djevojačkim školama. Stoga podsjećamo da se nastava na višim školama ne održava samo četvrtkom poslijepodne, a u nižim školama kao i općinskim školama samo subotom nema nastave. U djevojačkim školama nastava treba trajati šest sati dnevno, od kojih tri sata treba biti posvećeno njemačkim predmetima te isto toliko sati ženskim radovima. Osim toga u Djevojačkoj školi u Mitrovici

nastava bisernoga veza treba biti ukinuta jer ne samo da je suvišna već je i štetna za oči djevojčica.

I ovdje u krajini dječaci s 14 i 15 godina još idu u njemačku školu. Već smo podsjetili da i vojnokrajiška djeca školu trebaju pohađati od sedme do najduže trinaeste godine.

Generalkomanda će dakle svu školsku djecu, koja su napunila 13 godina i ako su pokazala barem srednji napredak te ako inače nema značajnijih prepreka, s istekom školske godine 1827. morati otpustiti iz škole kako bi djeca od šest i sedam godina mogla biti primljena. U vezi s upitom Gradiške pukovnije tko bi razrede trebao čistiti i zimi grijati, podsjećamo da te poslove u pravilu mora obavljati razrednik; samo ukoliko on za pomoć ne bi imao službenike ili slične osobe, iznimno bi bilo dopušteno da te poslove obavljaju stariji i jači dječaci naizmjenice, bez da za to od ostale školske djece smiju na silu tražiti naknadu.

Prema tablici o stanju u višoj školi u Petrovaradinu nastavu za prvi i drugi razred, u nedostatku prostorije za treće razred, nastavnik i pomoćnik trebali bi održavati u jednoj prostoriji. S obzirom da to nije u skladu sa svrsishodnošću nastave i da se u tablici naznačuje da bi se taj nedostatak moglo riješiti tako da se razred pregradi pregradnim zidom, taj prijedlog treba ispitati, a u slučaju njegove izvedivosti potrebno je u vezi toga sastaviti opširno izvješće.

Povjerenstvo Ilirske škole u Zemunu već je nekoliko puta zamolilo da se plaće svih tamo zaposlenih ilirskih učitelja doznači proventima komuniteta te da se iz istih odobri paušal premija za najbolje učenike, a za svakog učitelja paušal za troškove pisanja u iznosu od 6 guldena konvencionalnog novca. Iako ilirska općina svoju obrazovnu ustanovu pak treba financirati iz vlastitih sredstava, ipak, sve dok komunitet Zemun veće izdatke ne bude mogao sam podmirivati, iz zemunske proventne blagajne želimo unaprijed odobriti paušal za školske premije od petnaest guldena konvencionalnog novca za sve razrede ilirske obrazovne ustanove kao i paušal za pisani materijal u iznosu od četiri guldena konvencionalnog novca za svakog ilirskog učitelja godišnje.

Vežano za to ilirskoj općini treba naročito dati do znanja da svim snagama nastoji sakupiti ilirski školski fond u cijelosti koji bi se nakon toga mogao spojiti s proventima komuniteta da bi se iz njih moglo plaćati učitelje.

Generalkomanda pak gospodi zapovjednicima brigada, pukovnija te stožernim i višim časnicima posebno mora naglasiti da svim školama posvete posebnu pažnju, da škole posjećuju u svakoj mogućoj prilici, osobito da prisustvuju ispitima te učenike potiču na marljivost, a da roditelje bodre kako bi svoju djecu revno slali u školu.

Pukovnijama i upravama komuniteta, čija su sva školska izvješća vrlo jasna i sažeta, mora se izraziti ovdašnje zadovoljstvo, no ujedno ih treba podsjetiti da u preglednim tablicama škola točno navedu i kvalifikaciju svakoga učitelja te podatak o tome vodi li se mladež u propisano vrijeme na ispovijed. U dosadašnjim izvješćima ti podatci katkad nedostaju.

Na kraju treba spomenuti da je generalkomanda školsko izvješće iz 1826. god. sastavila uz puno obazrivosti i stručnoga znanja, nužno je samo podsjetiti da školska izvješća, ukoliko su u ovlasti generalkomande, budu u potpunosti riješena i ovamo poslana u propisanom vremenu.

Beč, 25. svibnja 1827.

[potpis nečitak]

Slavonskoj generalkomandi u Petrovaradinu

7.

Komunitet u Brodu nastoji (bez uspjeha) oko otvaranja Djevojačke škole u Brodu. Naputci za rad učitelja s velikim brojem učenika.

Predloženo 16. svibnja 1827.

U izvješću uprave broskog komuniteta od 29. ožujka ove godine P. 278, koje je pripremljeno s osvrtom na školsko izvješće za 1826. god. s indosamentom od 9. prošloga mjeseca Q 701, navodi se da uprava osnivanje vlastite djevojačke škole u Brodu smatra potrebnim i korisnim. No, budući da nedostaje za to potreban prostor i da s druge strane proventi komuniteta za podmirenje troškova istoga navodno nisu dostatni, uprava moli da se kontribucijski paušal u iznosu od 5000 guldena godišnje, koji komunitet mora uplaćivati u proven-tnu blagajnu, smanji u onolikoj mjeri da bi troškovi djevojačke škole mogli biti podmireni.

Ta molba je u svakom slučaju neprihvatljiva, a daljnje smanjenje kontribucijskog paušala dakako nije moguće. Ako, dakle, broski komunitet sredstva za osnivanje djevojačke škole nije u mogućnosti prikupiti na druge načine, ta škola mora unaprijed ostati kakva jest. Tamošnje učitelje treba potaknuti da ulože svu snagu kako bi uz svrsishodnu podjelu nastavnih sati i predmeta, barem tijekom ove školske godine, bili dostatni za postojeći broj učenika. U tu će svrhu viši učitelj preuzeti nekoliko predmeta 2. razreda i učitelj toga razreda nekoliko predmeta u gornjem odjelu 1. razreda.

Bude li se broj učenika u sljedećoj godini opet povećao, ne preostaje ništa drugo, nego da se u Brodu za donji odjel 1. razreda s prihodom od 4 guldena mjesečno uposli odgovarajućeg kandidata za školsku službu, koji je apsolvirao pripravničku nastavu, a kojega se na temelju toga smatra sposobnim za školskog pomoćnika, ili da se uposli još jednog školskog pomoćnika za kojeg se prema potrebi može podnijeti zahtjev.

Školsko izvješće za 1826. ubrzo će biti razmotreno.

Beč, 8. svibnja 1827.

Stiptić

Carsko-kraljevskoj Slavonskoj generalkomandi u Petrovaradinu

8.

Predloženo 18. srpnja 1827.

Osnivanje ilirskih ili narodnih općih škola u Okučanima, Raiću, Čagliću u Gradiškoj pukovniji, predloženo od predstojnika ilirskih škola Nove Gradiške, bilo bi u pogledu ćudoredne naobrazbe, koja bi se na taj način širila, još poželjnije, s obzirom da dječaci učenici nakon završene škole, a koji se vraćaju u roditeljsku kuću zbog poljoprivrede, ono što su na materinskom jeziku naučili ne bi tako skoro zaboravili. Međutim, na snazi neće biti prisilne mjere da se niti jednog dječaka ne može primiti u njemačku školu prije nego li je završio tečaj na ilirskoj školi, te nadalje da se dotične općine obvežu da određeni broj dječaka ilirske škole šalju u Novu Gradišku. Ipak, zapovjednici satnija bi zajedno sa svećenicima postupno trebali potaknuti općine na osnivanje narodnih općinskih škola te ujedno pozvati te općine da pošalju nekoliko dječaka u Ilirsku školu u Novu Gradišku kako bi ih crkveni pjevači i nekadašnji učitelji narodnih općinskih škola mogli podučavati. Ako se općinama jasno predlože prednosti narodnih škola za obrazovanje njihove djece te ako se ujedno predlože sredstva za osnivanje tih škola, nesumnjivo će općine dobrovoljno pristati na osnivanje narodnih škola, kao što je na taj način uistinu pristalo nekoliko općina Karlovačke vojne krajine, iako te općine, što se financijskih mogućnosti tiče, stoje daleko iza onih iz Gradiške pukovnije.

Osim toga smo spremni općine, ukoliko to bude nužno, u izgradnji ilirskih ili narodnih škola znatno podržati u vidu besplatne nabave građevnog materijala, ogrjeva i sl.

To je odgovor na indosament od 17. prošloga mjeseca Q 1181 za odgovarajući nalog Gradiške pukovnije uz osvrt na postupanje mentora ilirskih škola u Novoj Gradiški.

Beč, 7. srpnja 1827.

Stiptić

Summary

THE SLAVONIAN GENERAL COMMAND: RECORDS ON THE HISTORY OF SCHOOL SYSTEM

This paper provides archival material, in the German original and in Croatian translation, on the history of the school system at the beginning of the 19th century. The material refers to state involvement in the development of educational conditions. What can be mainly discerned from the archival materials is that the development of the system of education among the general population, i.e. among local communities, was dependent on the financial capacity of these local communities, municipalities or Military Communities. As local communities were incapable of meeting such expenses, the system of education in this peripheral area lagged much behind that in the central part of the Monarchy. By the introduction of remedial schools (*Wiederholungsschulen*), the authorities tried to raise and strengthen the level to which the curriculum was mastered.

Key words: Slavonian General Command, Military Frontier, school system, remedial schools, instructions, text edition, translation.